

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MEJA KOT DEJAVNIK RAZVOJA GORIŠKE REGIJE
OZIROMA NJEGOVA ZAVORA

Ljubljana, november 2004

Eva Simčič

IZJAVA

Študentka _____ izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD IN OPREDELITEV PREDMETA ANALIZE	1
1.1. MEJA, KI ZAZNAMUJE GORIŠKO STVARNOST.....	2
1.2. ZGODOVINSKI ORIS GORIŠKEGA PROSTORA OB DANAŠNJI SLOVENSKO-ITALIJANSKI MEJI	3
1.3. BLAGOVNA MENJAVA PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO.....	4
2. DELITEV GORIŠKE PO II. SVETOVNI VOJNI	5
2.1. POSLEDICE RAZMEJITVE PO II. SVETOVNI VOJNI	5
2.2. PRIČETKI EKONOMSKEGA SODELOVANJA MED ITALIJANSKIM IN SLOVENSKIM DELOM GORIŠKE.....	5
3. OBMEJNI BLAGOVNI PROMET MED ITALIJO IN JUGOSLAVIJO	7
3.1. VLOGA, POMEN IN POSLEDICE OBMEJNIH BLAGOVNIH SPORAZUMOV	7
3.2. GORIŠKI IN TRŽAŠKI SPORAZUM.....	7
3.3. PRERAŠČANJE PRVOTNE FUNKCIJE OBMEJNIH SPORAZUMOV	8
3.4. RAZVOJ OBMEJNEGA BLAGOVNEGA PROMETA MED ITALIJO IN JUGOSLAVIJO.....	9
3.5. SESTAVA UVOZA IN IZVOZA V OBMEJNI MENJAVI	12
4. OSTALE OBLIKE EKONOMSKEGA SODELOVANJA Z ITALIJO TER NJEGOVI VPLIVI NA GORIŠKI OBMEJNI PROSTOR.....	13
4.1. VIDEMSKI IN OSIMSKI SPORAZUMI	13
4.1.1. Čezmejni pretok oseb na Goriškem.....	13
4.2. VPLIV BLIŽINE MEJE NA SEKUNDARNI SEKTOR GOSPODARSTVA	15
4.2.1. Predstavitev industrije na Goriškem	15
4.2.2. Višje oblike obmejnega gospodarskega sodelovanja	18
4.2.3. Propad industrijskih gigantov.....	19
4.3. VPLIV MEJE NA TERCIARNI SEKTOR GOSPODARSTVA	20
4.4. VPLIV MEJE NA PRIMARNI SEKTOR GOSPODARSTVA	25
4.5. EKONOMSKA EMIGRACIJA IN ITALIJANSKE POKOJNINE	26
4.5.1. Podatki iz raziskave narejene na goriškem obmejnem pasu	27
5. REZULTATI ANKETE	29
6. ANALIZA SEDANJEGA STANJA GOSPODARSTVA NA GORIŠKEM	34
6.1. PREGLED TRADICIONALNIH GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI.....	34
6.2. EKONOMSKI KAZALCI POSLOVANJA GOSPODARSKIH DRUŽB V MESTNI OBČINI NOVA GORICA	34
6.3. ANALIZA OBSTOJEČIH GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI - BCG MATRIKA	35
6.4. REGIONALNA SWOT ANALIZA.....	36
6.5. POVZETEK UGOTOVITEV.....	38
7. PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI ČEZMEJNEGA SODELOVANJA.....	38
7.1. STRATEŠKA LEGA GORIŠKE.....	38
7.1.1. Ukrepi za zagotavljanje trajne rasti na Goriškem.....	40
7.2. PROGRAMI ČEZMEJNEGA SODELOVANJA	42
7.2.1. Tranzicijsko in predpristopno obdobje (1994-2000).....	42
7.2.2. Projekti v pristopnem obdobju 2000-2003	42
7.2.3. Preoblikovanje Phare CBC v Interreg III A SLO/IT za obdobje 2004-2006.....	43
7.2.4. Strategija sodelovanja SLO/IT v čezmejnih programih Interreg IIIA	43
7.2.5. Trenutna ocena projektov	44
8. SKLEP.....	45
9. LITERATURA	47
10. VIRI.....	48

PRILOGA

KAZALO SLIK

Slika 1: Skupen in maloobmejni izvoz med Slovenijo in Italijo v letih 1978 do 1994.....	11
Slika 2: Skupen in maloobmejni uvoz med Slovenijo in Italijo v letih 1978 do 1994.....	12
Slika 3: Skupno gibanje letnega osebnega prometa preko maloobmejnih in mednarodnih mejnih prehodov na Goriškem v obdobju 1978–1992.....	14
Slika 4: Ocena rasti gospodarstva, obsega proizvodnje in obsega naložb po posameznih obdobjih glede na propustnost meje.....	31
Slika 5: Ocena razvojnega trenda posameznih gospodarskih panog.....	32
Slika 6: Ocena propustnosti meje.....	32
Slika 7: Ocena vpliva obmejne lege, sposobnosti prebivalstva in naravnih resursov na spodaj našteje gospodarske panoge	33
Slika 8: Značilnosti gospodarstva, ki so najbolj vplivale na propad velikih industrijskih podjetij.....	33

KAZALO TABEL

Tabela 1: Skupna trgovinska menjava in maloobmejna menjava (v mio USD) med Slovenijo in Italijo.....	11
Tabela 2: Promet v trgovini na drobno in na debelo v letih od 1960 do 1967 (v milijon S din)...21	21
Tabela 3: Kvadratura trgovskih prostorov od leta 1964 do prve polovice 1967.....	21
Tabela 4: Porast devizne menjave od leta 1964 do 1. polovice 1967 (v S din).....	22
Tabela 5: Naraščanje števila gostov v letih 1960 do 1966.....	22
Tabela 6: Število potnikov, ki so prečkali mejni prehod v Rožni D. po letih od 1963-1966.....	23
Tabela 7: Število sedežev v družbenem in zasebnem sektorju od leta 1962 do prve pol. 1967...23	23
Tabela 8: Naraščajoči razvojni trend v letih 1961, 1971 in 1975 v trgovinski in turistični dejavnosti.....	23
Tabela 9: Ocenjeno območje izvora izletnikov v ita. in slo. delu goriškega obmejnega pasu.....	24
Tabela 10: Osebe iz slovenskega dela goriškega obmejnega pasu, ki delajo v sosednjih čezmejnih krajih po vrsti opravljenega dela.....	28
Tabela 11: Funkcionalna struktura obmejnih območij po pogostosti navajanj motivov čezmejnega obiska.....	28
Tabela 12: Osebe iz slovenskega dela Goriškega obmejnega pasu, ki delajo v sosednjih prekomejnih krajih po navedenem številu tedensko opravljenih delovnih ur	39
Tabela 13: Analiza obstoječih gospodarskih panog – BCG matrika.....	35
Tabela 14: Seznam izvedenih projektov iz Sklada za male projekte 1999	pril.7
Tabela 15: Seznam odobrenih projektov iz Sklada za male projekte v okviru programa Phare čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2001.....	pril.8

1. UVOD IN OPREDELITEV PREDMETA ANALIZE

Problemu meja in obmejnih območij se v Evropski Uniji (v nadaljevanju EU) posveča čedalje več pozornosti. Omenjeno zanimanje je povezano s postopnim slabljenjem političnih razmejitev in načrtovanim odpravljanjem gospodarskih ovir, kar naj bi vodilo v bolj povezano in zato manj ranljivo Evropo. V zadnjem času, posebno po vključitvi Slovenije v EU, je obstoj državne meje med Slovenijo (prej Jugoslavijo¹) in Italijo predmet velike pozornosti. Po eni strani prihaja do olajšanja in številnih pričakovanj, po drugi strani do razočaranj, saj do odprave meje v resnici sploh ni prišlo in kjer je prišlo, mogoče ni privedlo do zelenih rezultatov. Povod za to diplomsko delo so projekti čezmejnega sodelovanja in predpostavka EU, da odprava meje pomeni tudi dvig gospodarske moči prostora. Cilj te naloge je tako preveriti splošno veljavno načelo, da državna meja zavira razvoj obmejnih območij. Na primeru Goriške regije (v nadaljevanju Goriške) bom analizirala vpliv meje na gospodarski razvoj v povojnem obdobju (1947–2004) glede na zaprtost, propustnost in odprtost meje ter podala možnosti in nevarnosti, ki jih odprava meje poraja.

Z diplomskim delom želim dokazati, da je nastanek državne meje na Goriškem² (1947) sprva sicer negativno vplival na goriško gospodarstvo, vendar je kasneje meja prevzela vlogo pospeševalca gospodarskega razvoja slovenskega obmejnega območja. To hipotezo bom potrdila s sledečo metodologijo: na osnovi člankov, virov in druge literature bom opisala obmejne gospodarske odnose v povojnem obdobju (1947–2004) in analizirala vpliv meje, ki ga je ta imela na gospodarski razvoj obmejnega območja. Pri pisanju diplomskega dela bom uporabila grafe in tabele, ki bodo podrobneje prikazali stanje gospodarstva ob meji v obravnavanem obdobju. Rezultate, ki jih bom dobila iz anket, bom uporabila kot dodatno gradivo za potrditev oziroma zavrnitev teze diplomske naloge. S pomočjo swot analize³ bom analizirala današnje stanje, ko nekdanje meje takorekoč ni več, z BCG matriko⁴ pa bom prikazala obstoječe in perspektivne panoge goriškega gospodarstva. Pri izdelavi diplomskega dela bom uporabila socio–ekonomski vidik, iz katerega bo razvidno, kakšen vpliv je imela meja na goriško gospodarsko strukturo ter na življenje ob meji.

Menim, da je predmet diplomskega dela trenutno zelo aktualen. Razumevanje specifičnosti gospodarstva ob meji je namreč ključno za načrtovanje prihodnjih gospodarskih strategij celotnega goriškega območja. Kljub temu pa sem naletela na problem pomanjkljive literature, s katero bi prišla do vseh zelenih opisnih in analitičnih podatkov. Predvidevam, da so povojni dogodki v goriškem gospodarstvu, stanje gospodarstva ob meji ter posledice, ki jih je meja pustila za seboj, še relativno sveže, zato sem se poleg člankov in literature oprla tudi na ustne vire, ki so spregovorili o gospodarstvu ob meji v obdobju zadnjih šestdesetih let in mi pomagali pri razumevanju le-tega.

¹ Jugoslavija – Socialistična federativna republika Jugoslavija.

² Goriška – Goriška regija, ki pokriva območje nekdanje Občine Nova Gorica oziroma sedanje Upravne Enot NG.

³ Swot analiza – v angl. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti).

⁴ BCG matrika – štiripredalčna matrika (Boston Consulting Group), kjer so razvrstili PTP (prvine trženjskega procesa) glede na rast prodaje in glede na relativni tržni delež.

Diplomsko delo je razdeljeno na dva dela. Prvi del ima pet poglavij. V uvodnem poglavju se bom ozrla v zgodovino ekonomskega sodelovanja znotraj nekdanje Goriške ter na ta način pojasnila korenine nastanka povojnih oblik meddržavnega obmejnega sodelovanja. V drugem poglavju bom spregovorila o posledicah, ki so sledile razdelitvi Goriške po letu 1947, omenila pa bom tudi začetke medsebojnega sodelovanja med italijanskim in jugoslovanskim delom Goriške. V tretjem poglavju bom proučila razvoj obmejnega blagovnega prometa. Analizirala bom vzroke za nastanek, pomen in posledice obmejnih blagovnih sporazumov, ki so omogočali menjavo med Italijo in Jugoslavijo. V četrtem poglavju bom predstavila ostale oblike ekonomskega sodelovanja, ki so se razvile v obmejnem prostoru ter razvojne nasledke obmejne blagovne menjave oziroma t.i. višje oblike ekonomskega sodelovanja. Prvi del bom zaključila z analizo ankete, katere rezultati bodo pokazali, kakšen je bil vpliv meje na gospodarski razvoj Goriške z vidika gospodarstvenikov, ki so imeli oz. imajo ključno vlogo v goriškem političnem in gospodarskem življenju.

V drugem delu bom analizirala sedanje gospodarsko stanje na Goriškem. V šestem poglavju bom zato predstavila obstoječe in perspektivne gospodarske dejavnosti (BCG matrika) ter proučila priložnosti, nevarnosti, prednosti in slabosti, s katerimi se v tem trenutku srečuje Goriška (swot analiza). V sedmem poglavju pa me bodo zanimale priložnosti in nevarnosti nadaljnjih odnosov v slovensko–italijanskem gospodarskem čezmejnem prostoru ter ključne usmeritve razvoja obmejnih območij, saj (nekdanje) meje med Italijo in Slovenijo takorekoč ni več. V sklepu bom povzela ugotovitve, do katerih sem prišla med pisanjem diplomskega dela.

1.1. Meja, ki zaznamuje goriško stvarnost

Meja je večplasten fenomen, ki se nanaša na različna področja in je ključnega pomena za uravnavanje miru ter primernih meddržavnih odnosov. Sama po sebi niti ni pozitiven niti negativen element, saj se odraža glede na okoliščine časa in prostora. S teoretičnega vidika poznamo dvojce funkcij mednarodnih meja: meje delijo, istočasno pa tudi spajajo ozemlja držav. Če je v preteklosti prevladovala delitvena funkcija meja (t.j. natančna omejitev dela zemeljske površine, nad katerim se razprostirajo zakonodajne, sodne in izvršne oblasti določene države in nad katerim je istočasno izključeno vršenje oblasti katerekoli druge države), potem v današnjem času velja, da se delitvena funkcija vedno bolj umika funkciji povezovanja. Do izraza prihaja spoznanje, da je v interesu vsega obmejnega prebivalstva, da se problematika teh območij rešuje s skupnimi napor in ob medsebojnem sodelovanju. To spoznanje dodatno vzpodbujajo evropeistični impulzi in avtonomistične težnje posameznih regij, tako da smo v zadnjem času priče fenomenu, da še do včeraj periferna območja vse bolj postajajo stekališča duhovnih in materialnih stremljenj, s tem pa nenadomestljivi dejavniki sožitja različnih narodov. V to dogajanje je vključen tudi goriški slovensko-italijanski obmejni prostor (Dolgan, 1992, str. 3).

Meja na Goriškem je eden najpomembnejših in najznačilnejših fenomenov, ki zaznamuje goriško stvarnost. Obsega različne vrste meja: nacionalne (Romani, Slovani in Germani), državne (Avstrija, Italija, Slovenija), teritorialne (predalpski, mediteranski, srednjeevropski prostor), geografske (Balkan, srednjeevropski prostor), klimatske (mediteranska in celinska

klima) in geološke meje (prelomnica je Soška dolina). V tej nalogi se posvečam predvsem meji, ki je pogojevala gospodarstvo in njegov razvoj na območju Goriške (Marušič, 2002, str. 2).

1.2. Zgodovinski oris goriškega prostora ob današnji slovensko–italijanski meji

Goriška se je kot dežela začela oblikovati v srednjem veku in sicer na območju, kjer se stikata Vipavska in Soška dolina. Okrog tega ozemlja med Sočo in Vipavo so goriški grofje v začetku 13. stoletja izoblikovali svojo posest, ki je po Gorici dobila ime Goriška grofija. Razmere v času razvitega fevdalnega sistema, ko še ni bila uveljavljena moč centralne državne oblasti, niso utrjevale deželnih meja in zavesti, prav tako pa Goriška ni imela naravnih meja (Marušič, 2002, str. 2). Začetki »modernih« teritorialnih meja na tem območju segajo v 16. stoletje. Po razpadu frankovsko–rimskega imperija se je zaradi konfliktov med interesi obmorskih mest (istrska mesta, Trst, Benetke) in celinskih političnih centrov (Oglejski patriarhat, Goriška grofija, Kneževina Avstrija, Ogrsko kraljestvo) razvila koncepcija meje, ki je temeljila bolj na ekonomskih računih kot pa na kulturni sorodnosti. Za to obdobje namreč še ne moremo govoriti o kakršnemkoli »nacionalnem« čutu, medtem ko je bil občutek regionalne pripadnosti na osnovi historično-teritorialnih vezi že dokaj razvit (Bufon, 1995, str. 28).

Šele po letu 1500, ko je izumrla goriška grofovska družina, so Habsburžani pričeli z utrjevanjem razmejitvene črte goriške grofije predvsem zaradi pritiska beneške države. Leta 1521 so v Wormsu sklenili mednarodno pogodbo, s katero se je oblikovala mejna črta med dvema večjima, teritorialno urejenima političnima enotama: Beneško republiko in Habsburško državo. S to pogodbo je Goriška dežela dokončno prešla v avstrijsko državno organizacijo in meja je ostala nespremenjena vse do leta 1797, ko so prišli Francozi. Ves ta čas se sam potek meje skoraj ni več spreminjal vse do izteka 1. sv. vojne, zato lahko mejni prostor sedanje slovensko-italijanske meje prištevamo med najbolj stabilne mejne črte v Evropi (Bufon, 2000, str. 62).

Vse od leta 1500 dalje je Goriška grofija skoraj štiristo let neprekinjeno služila v večjem ali manjšem obsegu kot upravna ali samoupravna enota. V stari avstrijski ureditvi po letu 1848 tja do leta 1918 je imela Goriška status avtonomne kronske dežele pod imenom Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska. Etnična raznolikost je bila ena temeljnih značilnosti dežele, ki je sicer imela značaj obmejnega območja, saj je od okoli 500 km upravne meje kar 162 km predstavljala državna meja med Avstro-Ogrsko in Italijo. Gospodarski stiki s Furlanijo, ki je bila po propadu Beneške države (1797) oz. po padcu Napoleona (1815) del avstrijske države, so se zmanjšali po letu 1867, ko je bila med Italijo in Avstro-Ogrsko postavljena nova meja. Furlanija je po razdelitvi ponovno spadala k Italiji, Goriška pa je postajala vse bolj vezana na avstrijski gospodarski prostor. Meja v teh časih ni predstavljala večje ovire pri medsebojni komunikaciji obmejnega prostora, saj je bil, zlasti v odročnejših območjih, čezmejni promet nenadzorovan. Od leta 1927 do 1947, ko je bilo ozemlje Goriške pod Italijo, je ozemlje z manjšimi spremembami zajemala Goriška pokrajina (provinca). To upravno razdelitev je ukinila nova državna meja med Italijo in Jugoslavijo (1947). Vse od tega leta naprej Goriška kot pomembna zgodovinska dežela formalno ne obstaja več (Marušič, 1996, str. 15).

Glede na to, da je v zadnjem času veliko govora o regionalizaciji, velja omeniti še vprašanje starih upravnih enot – občin. Te so se že za časa Avstrije oblikovale na osnovi davčnih katastrskih občin, uvedenih proti koncu 18. stoletja. Katastrske občine same po sebi niso tvorile samostojne upravne enote, ampak razmeroma trdno in natančno odmerjeno teritorialno enoto, ki se v bistvu odslej ni več spreminjala vse do danes in predstavlja zato dobro podlago za razne upravne in politične razmejitve. Danes, ko Goriška ni več upravni pojem, marveč le spomin na nekdanjo družbenopolitično skupnost, se z razpravami in programi v smeri regionalizacije in čezmejnega sodelovanja pojem Goriške ponovno prebuja (Bufon, 1995, str. 32).

1.3. Blagovna menjava pred drugo svetovno vojno

Ravninski del Goriške, poseljen pretežno z romanskim prebivalstvom ter gričevnati del, s slovenskim prebivalstvom, sta se skozi stoletja gospodarsko dopolnjevala. Osnovo temu sodelovanju so predstavljali proizvodi, ki sta jih dajali dve, po naravnih pogojih različni gospodarski enoti. Njuna gospodarska struktura se je razlikovala v tolikšni meri, da je bila izmenjava med njima neizogibna. Prvotna izmenjava kmetijskih dobrin med obema deloma, vključno z govejim mesom, ki jih je gričevnat del zamenjal za sol, žito, začimbe, olje, steklo in platno, je postopoma prešla v specializirano trgovanje. Gričevnati del je razpolagal z relativno obsežnim rudninskim bogastvom (živo srebro, svinec, železo), z bogastvom lesa, z vodnim izobiljem in s poceni delovno silo, medtem ko je ravninski del razpolagal s kapitalom, znanjem in tehnologijo. Medsebojno dopolnjevanje prostora je že v začetku 18. stoletja omogočilo uspešen industrijski razvoj, ki je bil posledica sodelovanja ravninskega in gričevnatega sveta. Na kombinaciji proizvodnih faktorjev so zrasle tekstilna industrija (sviloprejestvo), papirnice, opekarne, cukrarna in druge manufakturne tovarne, ki so pogojevale industrializacijo ter gospodarski razvoj celotnega območja v 18. in 19. stoletju (Luchitta, 2001, str. 186).

Današnja blagovna menjava in obmejno sodelovanje na Goriškem ima izredno bogato in dolgo tradicijo. Ta vloga je bila obmejnemu območju z nastankom meje po drugi svetovni vojni odvzeta, vendar je kmalu postalo očitno, da je le-ta neizogibna. Obmejni prostor je zato poiskal novo, prilagojeno vlogo znotraj nove stvarnosti. V nadaljevanju pod pojmom Goriška ne obravnavam več Goriške v njenem prvotnem obsegu, temveč se proučevano območje skrči na del Goriške, ki je bil po drugi svetovni vojni priključen k Jugoslaviji in ki ga danes označujemo s pojmom Upravna enota Nova Gorica⁵ (v nadaljevanju UE Nova Gorica). Glede na to, da je v povojnem času prihajalo do sprememb v opredelitvi Goriškega območja sem ponekod našla podatke, ki se nanašajo na območje UE Nova Gorica (bivša občina Nova Gorica), kjer pa to ni bilo mogoče, sem podala podatke o Mestni občini Nova Gorica⁶ (v nadaljevanju MONG), saj se na ta način še najbolj približam območju obravnavanega problema.

⁵ UE Nova Gorica – Upravna enota Nova Gorica vključuje Mestno občino Nova Gorica in občine Kanal, Goriška Brda, Šempeter-Vrtojba, Miren-Kostanjevica.

⁶ Mestna občina Nova Gorica (MONG) – Obsega mesto Nova Gorica, del Banjške in Trnovske planote ter del Spodnje Vipavske doline.

2. DELITEV GORIŠKE PO II. SVETOVNI VOJNI

2.1. Posledice razmejitve po II. svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni je nova italijansko-jugoslovanska meja Goriško razdelila na dve enoti in v prvih letih obstoja povsem ohromila goriško gospodarstvo. Delitev je za oba dela razdeljene Goriške predstavljala pravi »šok«, saj to območje pred tem, z izjemo kratkega obdobja francoske oblasti, a še tedaj le v upravnem pogledu, ni bilo nikdar ločeno, niti v mednarodnopolitičnem niti v notranjeupravnem in gospodarskem pogledu. Mnogi so delitev zgodovinsko enotnega ozemlja primerjali z delitvijo Berlina. S težavami so se ubadali na obeh straneh nove državne meje. Italijanska stran je ostala brez naravnega zaledja in s tem brez osnovnih življenjskih proizvodov, kot so razni kmetijski pridelki, meso, mleko, itd.. Še hujši od položaja, v katerem se je znašel del italijanske Goriške, je bil položaj tistega dela dotedanje Goriške pokrajine, ki ga je z razmejitvijo pridobila Jugoslavija. To obsežno podeželsko območje se je takorekoč čez noč znašlo brez svojega urbanega središča. Prebivalstvo je ostalo brez bolnišnic, šol, prometnih povezav in trgovin, ki so ljudi zalagale z blagom široke potrošnje, kot je obutev, obleka, orodje, sol, sladkor, olje in podobno (Kacin-Wohinz, 2000, str. 152).

Z razdelitvijo Goriške leta 1947 je njen jugoslovanski del postal obmejna regija znotraj Jugoslavije. Na zahodu jo je vse do podpisa prvega Videmskega sporazuma⁷, od preostalega dela predvojne Goriške ločevala meja po vzoru »železne zavese«. Mejo, ki je ločevala dva različna ideološka bloka, so utrjevali nacionalizem, čustvene posledice vojne, predvsem pa politični interesi, ki so tako na eni kot na drugi strani onemogočili kakršnekoli stike med obmejnimi prebivalstvom. Po Bufonovih besedah so se obmejna območja v obdobju prevlade državnih meja nahajala v posebnem položaju, ki jim ni dovoljeval enakih razvojnih možnosti kot osrednjim regijam. Goriška je bila soočena s pojavom marginalizacije, saj je bil »naravni radij« prejšnjega enotnega gospodarskega prostora z novo ureditvijo razbit (Štrukelj, 2004). Kmalu pa se je pokazalo, da so pretekle vezi, naravni pogoji ter preprosta ekonomska logika močnejši od državnih zakonov, ideoloških ter sistemskih preprek in da je sodelovanje obeh delov nujno potrebno za nadaljnji razvoj obmejnega prostora (Bufon, 1995, str. 54).

2.2. Pričetki ekonomskega sodelovanja med italijanskim in slovenskim delom Goriške

Odnosi med državama so kljub podpisu Mirovnega sporazuma⁸ še dalj časa ostajali napeti. Ti so se nekoliko izboljšali šele po podpisu Londonskega memoranduma⁹ o soglasju ter delitvi obeh

⁷ Prvi Videmski sporazum - podpis prvega Videmskega sporazuma leta 1949 je omogočil dvolastnikom ter njihovim sorodnikom oziroma pomočnikom, ki prebivajo v 10-kilometrskem obmejnem pasu, obmejne dovolilnice z enoletnim trajanjem.

⁸ Mirovni sporazum – sklenjen leta 1947 v Parizu po pariški državni konferenci. Z njo je bil dosežen kompromis na podlagi fr. predloga, zato ni zadovoljila niti Jugoslavije niti Italije in ni privedla do pomiritve napetosti. Po podpisu pogodbe so se začele priprave za razdelitev cone A in B Julijske krajine med Jugoslavijo, Italijo in STO.

⁹ Memorandum o soglasju oz. Drugi londonski sporazum – leta 1954 v Londonu podpisali zastopniki Italije, Jugoslavije, Velike Britanije in ZDA. Jugoslavija in Italija sta potrdili obstoječo ozemeljsko razdelitev: Italijanska civilna uprava se je razširila na cono A STO, jugoslovanska pa na cono B STO. Z novo razmejitvijo je Slovenija dobila obalo in izhod na morje. Prav tako sta se vladi Italije in Jugoslavije sporazumeli, da bosta začeli pogovore o maloobmejnem prometu.

con Svobodnega tržaškega ozemlja (v nadaljevanju STO), vrhunec pa so dosegli s podpisom Osimskih sporazumov¹⁰ leta 1975. Za razliko od meddržavnih odnosov je obmejno sodelovanje potekalo bistveno drugače, saj je že sam Mirovni sporazum nalagal obema stranema, da skupaj rešujeta nekatere praktične aspekte in probleme, ki jih je odprla nova razmejitev. Med temi je bilo posebej poudarjeno vprašanje kontinuitete v vodni oskrbi mesta Gorice (čl. 13 oziroma priloga 5 Mirovnega sporazuma), vprašanje nadaljnega dovajanja električne energije iz soških elektrarn na območje Gorice in Trsta ter vzdrževanja zadostnega vodnega pretoka na Soči za potrebe namakanja Goriškega polja (čl. 21 oziroma priloga 9 Mirovnega sporazuma). Z Mirovnim sporazumom je bila obema stranema dana tudi dolžnost, da se takoj po podpisu sporazuma dogovorita glede blagovne menjave in ohranjanja dotedanjega režima brezcarinske lokalne izmenjave med STO in bližnjim italijanskim in jugoslovanskim ozemljem (Bufon, 1995, str. 55).

Med obmejnima območjema so se sčasoma pričeli razvijati medsebojni funkcionalni odnosi. Ti so izhajali iz neravnovesij, ki so bila pretežno ekonomske narave. Mednje sodijo drobne izmenjave na področju oskrbe, dela in preživljanja. Večinoma izhajajo iz trenutnih razlik v cenah, valutnih tečajih, stopnji inflacije in kupni moči med obema obmejnima območjema ter služijo zadovoljevanju določenih potreb obmejnega prebivalstva. Njihov glavni namen je uravnavanje disparitet na obeh straneh meje. Po mnenju Bufona so zato čezmejne transakcije dokaj nestabilne in lahko vodijo interesente zdaj na eno, drugič spet na drugo stran meje. Na »umetno« razdeljenih območjih pa je pogosto prisotna tudi potreba po sodelovanju na račun določenih predispozicij oz. dobrin, kot sta voda in elektrika, ki so last, bodisi ene ali druge strani, in brez katerih, ne ena ne druga, ne moreta razvijati svojega družbenega prostora (Bufon, 1995, str. 54).

Kljub zaostrenim odnosom na državni ravni so tako stekla prva pogajanja o gospodarskem sodelovanju med obema deloma. Na to, da so se obmejni prebivalci že takrat zavedali ekonomskih koristi meje, kaže dejstvo, da italijanski del Goriške vse do danes ni imel interesa zgraditi lastno črpališče pitne vode. Zanj je namreč prejemal subvencijo italijanske vlade ter pitno vodo kupoval na jugoslovanski strani (Bufon, 1995, str. 81). Voda je bila torej od samega začetka podvržena komercialnim pogojem, kjer ni bilo prostora za nacionalizem in meddržavna trenja. Letna srečanja pogajalcev, ki so se dogovarjali o ceni, količini in drugih zadevah povezanih z vodno oskrbo, so pripomogla k združevanju razklanega in gospodarsko ohromljenega prostora. Povzamem lahko, da voda simbolično predstavlja rdečo nit sodelovanja med jugoslovanskim in italijanskim delom Goriške, saj se je to sodelovanje skozi proučevano obdobje odvijalo ne glede na meddržavne odnose (Lampret, 2004).

Gospodarsko sodelovanje dveh obmejnih območij je torej naravna in spontana oblika sodelovanja, ki jo spodbujata trg in obeti, da bodo ekonomske koristi ob vzajemnem sodelovanju in izmenjavi dobrin večje. Razen redkih izjem lahko trdimo, da čezmejno sodelovanje poslovnim

¹⁰ Osimski sporazumi – sporazumi urejajo predvsem mednarodno priznanje državne meje, ki z mirovno pogodbo z Italijo 1947 ni bila določena.

dejavnostim odpira večje poslovno zaledje, lažji dostop do proizvodnih virov ter odpira nova tržišča na drugi strani meje. Poleg tega je ekonomsko sodelovanje s sosednjim prostorom največkrat edina možnost, da se obmejne regije iztrgajo iz položaja gospodarske odrinjenosti, v kateri se v kontekstu nacionalnega gospodarstva nahajajo (Ricq, 1995, str. 75).

3. OBMEJNI BLAGOVNI PROMET MED ITALIJO IN JUGOSLAVIJO

3.1. Vloga, pomen in posledice obmejnih blagovnih sporazumov

Obmejni sporazumi so odigrali pomembno vlogo pri gospodarskem razvoju obmejnega območja. Njihova začetna vloga je bila predvsem ta, da so ublažili negativne posledice nenaravne meje, saj je meja razdelila dotlej ekonomsko zaokroženo gospodarsko področje. Olajšave, predvidene v vseh treh sporazumih, so namreč preprečile izseljevanje iz obmejnih krajev in prebivalstvu omogočile normalen, vendar svojstven gospodarski in družbeni razvoj.

Po mnenju Malniča so bili učinki obmejne blagovne menjave na splošni gospodarski razvoj obmejnih območij direktni in indirektni. Direktni učinki so bili neposredna posledica poslovanja posredniških podjetij, to je direktne zaposlenosti, ki so jo ta podjetja nudila prebivalstvu, njihove akumulacije, ki se je uporabljala na obmejnem območju, njihovih prispevkov regionalnim družbenim skupnostim in podobno. Glavni nosilci teh učinkov so bila večja posredniška podjetja s sedežem na obmejnem področju, ki so bila med prvimi pooblaščenca za obmejno menjavo in so imela najdaljšo tradicijo poslovanja ter največji delež udeležbe v obmejni menjavi, medtem ko so bili učinki manjših poslovnih enot z matičnim sedežem izven obmejnega območja in majhnim številom zaposlenih minimalni. Večjega pomena za pospeševanje gospodarske rasti obmejnih območij so bili indirektni učinki obmejne menjave. Ti izhajajo iz proizvodne potrošnje, kot je oskrbovanje s surovinami in reprodukcijskim materialom ter iz izvoza blaga, ki je bilo vključeno v obmejno menjavo (Malnič, 1984, str. 92). Glavni nosilci te menjave so bili predvsem Meblo Nova Gorica, Salonit Anhovo, Ciciban Miren in Elektrotehna Elkop Nova Gorica, čeprav je bila njihova udeležba v obmejni menjavi skromnejša od udeležbe trgovinskih podjetij (Dolgan, 1992, str. 36).

3.2. Goriški in Tržaški sporazum

Goriški in Tržaški sporazum o obmejnem blagovnem prometu sta bila podpisana leta 1955 v Rimu. Njun osnovni cilj je bil ustvariti enoten režim na celotnem obmejnem območju s pomočjo večjih olajšav, ki naj bi pospešile širjenje blagovne menjave. Prvotno se je Tržaški sporazum nanašal na trgovinsko izmenjavo med tržaškim ozemljem na eni strani ter okraji Buje, Koper, Sežana in Nova Gorica na drugi strani, medtem ko je Goriški sporazum veljal med obmejnimi območji Goriške in Videmske pokrajine na eni strani ter obmejnimi predeli okrajev Sežana, Nova Gorica in Tolmin na drugi strani državne meje. To je pomenilo, da so se direktno v obmejno menjavo lahko vključili le gospodarski subjekti, ki so imeli sedež na območju občin, predpisanih v sporazumih. Leta 1982 je Zvezni sekretariat za zunanjo trgovino razširil veljavnost Tržaškega sporazuma še na občine Piran, Izola, Ilirska Bistrica, Ajdovščina, Idrija in Tolmin.

Območje veljavnosti Goriškega sporazuma je bilo vseskozi nespremenjeno (Bufon, 1995, str. 58).

Obmejni blagovni promet se je odvijal na osnovi blagovnih list kot posebnih prilog sporazumov in sicer na osnovi blagovnih list A in B pri obeh sporazumih, na osnovi brezcarinskih list C in D pa samo pri Tržaškem sporazumu. Na začetku sta bili listi A in B strogo kontingentirani in sta v pogojih neliberalizirane menjave z Italijo omogočali dodatno menjavo, kar je bilo za obe gospodarstvi seveda zelo ugodno. Z liberalizacijo blagovne menjave med državama leta 1964 pa sta listi ohranili svojo pomembnost le še za neliberalizirane in kontingentirane proizvode (predvsem za les, živino in meso), v glavnem pa sta danes, v pogojih liberalizirane menjave, oba sporazuma izgubila svoj prvotni namen (Dolgan, 1992, str. 34).

3.3. Preraščanje prvotne funkcije obmejnih sporazumov

Tržaški in Goriški sporazum o obmejni blagovni menjavi sta nastala iz potreb svoje dobe. Njun prvotni namen je bila nadaljnja oskrba prebivalstva na obmejnih področjih: prebivalstva urbanih centrov Gorice, Čedad in Trsta s kmetijskimi proizvodi, pretežno kmečkega prebivalstva jugoslovanskega obmejnega območja pa z blagom široke potrošnje. Poleg tega jima je bila namenjena vloga faktorja razvoja obmejnih območij in vzpostavljanja ekonomskega ravnotežja med njimi. Ko je oskrba postajala vse bolj zadovoljiva, so sporazumi začeli preraščati svojo prvotno funkcijo. K temu je pripomogel tudi Videmski sporazum, ki je deloma sprostil obmejni osebni promet. Sporazum je prebivalstvu desetkilometerskega obmejnega pasu omogočil prehajanje meje pod ugodnejšimi pogoji, tako da je lahko zadovoljevalo svoje specifične življenjske potrebe z direktnimi nakupi čez mejo (Kozina, 1978, str. 6).

Ko je oskrbovanje prenehalo biti glavna funkcija obmejnega sodelovanja, je maloobmejna menjava zaživela kot vzporedni kanal za prebroditev omejitev, ki sta jih redni menjavi postavljali obe strani, po letu 1980 zlasti Jugoslavija (Plesničar-Bat, 1977, str. 8). Sporazuma sta jugoslovanskemu gospodarstvu omogočala realizirati dodaten konvertibilni izvoz tudi na najbolj zaščitene blagovnih sektorjih, saj je bila ta menjava izvzeta tudi iz večine omejevalnih ukrepov italijanske strani, ki so sicer prizadevali redno menjavo (Selšek, 1986, str. 2). V začetku je bilo opravljanje tovrstnih storitev dovoljeno izključno podjetjem, ki so imela sedež na obmejnem območju. Po liberalizaciji zunanje trgovine je, z namenom pospešitve obmejne menjave in njenega prehoda iz trgovinskih okvirov na višje oblike sodelovanja, Zvezni izvršni svet leta 1967 razširil pravico opravljanja obmejne menjave na ostala podjetja izven obmejnega območja, če so na njem ustanovila svoje poslovne enote. To možnost so izkoristile številne delovne organizacije iz cele Jugoslavije. V obdobju 1981-89 se je zaradi ugodnih devizno režimskih pogojev poslovanja po avtonomnih računih, zanimanje podjetij za vključevanje v obmejno menjavo iz vse Jugoslavije, konstantno povečevalo. Leta 1990 pa je zaradi sprostitve zunanje trgovine število takih podjetij upadlo, saj so se lahko vsa podjetja neposredno vključila v mednarodno poslovanje (Dolgan, 1992, str. 36).

Sklenem lahko, da so obmejni blagovni sporazumi od svoje ustanovitve do danes, ko so praktično povsem izgubili svoj namen, prešli več razvojnih faz. Te so bile posledica sprememb, ki so jih narekovale potrebe časa. S preferenčnimi sporazumi je bila obmejnim območjem dana možnost medsebojnega neposrednega sodelovanja. To je bilo ključnega pomena ne samo za obmejno prebivalstvo, temveč tudi za gospodarstvo obeh držav, tako Jugoslavije kot tudi Italije. Nadaljnji razvoj te vrste menjave nam pove, da so bile potrebe po tesnejšem gospodarskem sodelovanju večje, kot pa so jih dopuščali splošni zunanjetrgovinski sistemi držav (Komatar, 1986, str. 11). Kljub veliki vlogi obmejnih sporazumov, pa so bili učinki na splošen razvoj obmejnih območij manjši kot bi ti lahko bili, saj se je zanimanje za to vrsto menjave povečalo šele takrat, ko je v celi Jugoslaviji postal pomen tega oskrbovalnega kanala že jasno očiteno (Vezjak, 1989, str. 256).

3.4. Razvoj obmejnega blagovnega prometa med Italijo in Jugoslavijo

V letu podpisa sporazumov blagovna menjava med Italijo in Jugoslavijo še ni bila liberalizirana, zato so kontingenti v okviru sporazumov predstavljali možnost dodatnega izvoza (Kozina, 1978, str. 9). To in pa sestava blagovnih list, ki je ustrezala takratni razvitosti in potrebam obmejnih območij, je prispevalo h konstantnemu porastu obmejne menjave vse do leta 1964. V naslednjem obdobju, od leta 1965 do 1970, je menjava nazadovala. K upadu je prispevala liberalizacija skupne trgovinske menjave, ki je zmanjšala zanimivost obmejne menjave. Uvozniki so raje uvažali blago po redni poti, saj so bile te cene nižje v primerjavi s cenami blaga, uvoženega preko obmejnih sporazumov. Posredniki pri obmejni menjavi so namreč za svoje storitve zaračunavali visoke provizije.

Neugodna je bila tudi »tehnika delovanja« preferenčnih računov, po kateri so morale udeleženke blago najprej izvoziti in s tem ustvariti devizna sredstva, ki so koristila za plačilo uvoza, kar je na računih povzročalo visoke pozitivne salde. Ti so močno bremenili menjavo, ker so sredstva na računih dalj časa ležala neobrestovano. Narodna banka Jugoslavije je zavzela stališče, da gre za posebno vrsto kliringa, zaradi česar devize ustvarjene po avtonomnih računih ni smatrala za konvertibilne. Posledica takega stališča je bila, da so udeleženke morale plačevati višje obresti kot pri redni menjavi, kar je nanje delovalo zelo destimulativno. K visokim saldovom je prispevalo tudi to, da so bila po GDK (globalna devizna kvota) režimu za uvoz blaga široke potrošnje na osnovi obmejne menjave, odvajene nesorazmerno majhne pravice. Končno moramo omeniti še zastarelo strukturo blagovnih list, ki časovno ni več odgovarjala potrebam obmejnih območij, saj so medtem ekonomsko že napredovala (Dolgan, 1992, str. 18).

Kljub večjemu padcu maloobmejne menjave v letu 1978 (zaradi spremenjenega deviznega režima) se je v naslednjih letih rast obmejne menjave naglo povečevala. Med razloge, ki so vplivali na tak potek obsega menjave, moramo na prvo mesto postaviti družbeno-politične razloge. Ti so se izražali tako v podpisu Osimskih sporazumov (1975), kakor tudi v novi dimenziji politike dobrososedskih odnosov. Novi gospodarski pogledi na obmejno območje so gospodarskemu sodelovanju obeh delov dodelili novo vlogo (Selšek, 1986, str. 3). Obmejno sodelovanje se je namreč začelo obravnavati kot prednostna naloga pri razvijanju medsebojnih

odnosov. S sklepom SISEOT-a (Samoupravne interesne skupnosti za ekonomske odnose s tujino) je bil uvoz surovin, reprodukcijskega materiala in rezervnih delov za tekoče vzdrževanje izvzet iz mehanizma vezave uvoza na izvoz, kar je omogočalo nemoteno oskrbovanje z reprodukcijskim materialom. Spremljajoči ukrepi in sistemske rešitve so temu ustrezno, postavile za obmejno menjavo ugoden režim, ki je vplival na povečan obseg menjave po obmejnih sporazumih in na njeno ugodnejšo strukturo (Dolgan, 1992, str. 18).

Glavni problemi na področju plačilnega prometa so bili vse do leta 1986 stalni presežki sredstev na jugoslovanskih avtonomnih računih. Ti presežki so bili neobrestovani in so predstavljali zamrznjena devizna sredstva, kar je glede na kritično devizno likvidnost predstavljalo nesprejemljivo nelogičnost. Nastajanje nenormalnih viškov je bilo pogojeno z zakasnitvami pri realizaciji uvoza, na kar so vplivale uvozne omejitve, neažurno dodeljevanje uvoznih kontingentov ter neizkoriščene uvozne liste D. Poleg tega se je sestava blaga po brezcarinskih listah C in D Tržaškega sporazuma prepočasno prilagajala potrebam gospodarstva in zato ostajala v veliki meri neizkoriščena.

Izrazito dinamiko obmejne menjave zasledimo v obdobju 1981-84, ko je ta rasla po najvišjih stopnjah rasti odkar sporazumi obstajajo. Leta 1980 je bila obmejna menjava izvzeta iz obmejnih restrikcij, ki so zaostrole razpolaganje z ustvarjenimi devizami za lasten uvoz. Tistim podjetjem znotraj obmejnega pasu, ki so poslovala po obmejnih sporazumih, ni bilo potrebno izdvajati dela deviz deviznega priliva za potrebe federacije in druge splošne in skupne družbene potrebe (od rednega deviznega priliva se je v letu 1984 v te namene izdvojilo kar 54,1% deviz). V uvozu je moral prevladovati repromaterial in surovine za proizvodnjo za izvoz oziroma blago, ki je bilo nujno potrebno za oskrbo trga in prebivalstva (naftni derivati, zdravila). V času naraščajoče restriktivne klime je bila obmejna menjava bistvenega pomena, saj je pripomogla k nemoteni oskrbi gospodarstva (Dolgan, 1992, str. 19).

Svobodnejša obravnava koristnikov v obmejni menjavi je povzročila povečan interes vsega jugoslovanskega gospodarstva za poslovanje po Tržaškem in Goriškem sporazumu. V teh razmerah je obmejna menjava z Italijo postala nemalokrat edini kanal za oskrbovanja z reprodukcijskim materialom, v drugih primerih pa tudi z drugim občutljivim blagom (Malnič, 1984, str. 84). Tak razcvet obmejne menjave ni bil pogodu nekaterim jugoslovanskim političnim dejavnikom tistega časa. Leta 1985 je bil pri Sekciji za pospeševanje gospodarskega sodelovanja pri Gospodarski zbornici Jugoslavije sprejet sklep, da obmejna menjava z Italijo ne sme preseči 30% skupne menjave, 27% ustvarjenih deviz pa naj bi šlo za zadovoljevanje splošnih družbenih potreb. Razlogi za sklep so bili precej nestrokovni, češ da izvoz preko obmejnih sporazumov prinaša koristi le izvoznikom, dejansko pa se koristijo blagovni fondi iz vse države. Sklep je v javnosti povzročil nemalo polemik (Pogačnik, 1984, str. 6). Prevladovalo je mnenje, da omejevanje ni ekonomsko smotno in da bi morala zvezna administracija predvsem skrbeti za strukturo izvoza in uvoza, saj krčenje obmejne menjave še nikoli ni prispevalo k dvigu splošne menjave med državama (Kante, 1983, str. 19). Po letu 1980 je, v interesu Slovenije po čim večjem vključevanju v mednarodne trgovinske tokove, blagovni promet z Italijo strmo naraščal. Po odpravi omejitev razpolaganja z devizami leta 1987 se je obseg obmejne blagovne menjave

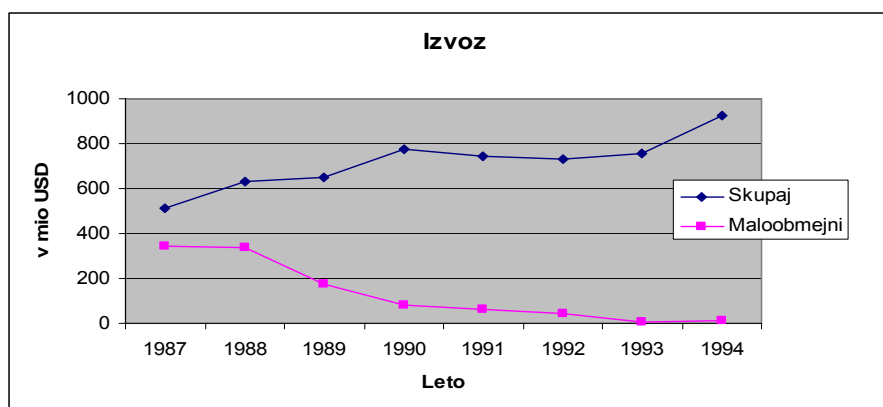
povzpел na najvišji nivo in je predstavljal kar 68% celotne jugoslovanske menjave z Italijo (Malnič, 1996, str. 82). Na nadaljevanje umirjene rasti do leta 1988, so vplivali izenačeni pogoji poslovanja po obmejni in redni menjavi ter navadno delovanje deviznega trga. Večji padec nastopi v letih 1988-90, kar je posledica kumulativnega delovanja več dejavnikov: dobrega funkcioniranja deviznega trga, dinarske nelikvidnosti in nadaljnje liberalizacije uvoznega režima. Zaradi vseh naštetih dejavnikov, izvzetje plačevanja kvote za družbene potrebne ni predstavljalo kakšne posebne ugodnosti, zato se je nivo obmejne menjave začel zniževati (Dolgan, 1992, str. 20).

Tabela 1: Skupna trgovinska menjava in maloobmejna menjava v mio USD med Slovenijo in Italijo

Leto	Skupna menjava			Maloobmejna menjava			Odstotek v Mm v Sm		
	Izvoz	Uvoz	Skupaj	Izvoz	Uvoz	Skupaj	Izvoz	Uvoz	Skupaj
1987	511	391	902	346,6	349,2	695,8	67,83	89,32	77,14
1988	629	418	1047	339,2	318,5	657,7	53,92	76,21	62,82
1989	650	454	1104	174,9	201,3	376,2	26,91	44,34	34,08
1990	774	745	1519	80,6	105,2	185,8	10,41	14,12	12,23
1991	741	668	1409	64,0	116,7	180,7	8,64	17,46	12,82
1992	732	682	1414	44,5	67,1	111,5	6,08	9,84	7,89
1993	755	1048	1803	7,2	7,4	14,6	0,95	0,71	0,81
1994	922	1252	2174	13,4	13,8	27,1	1,45	1,1	1,25

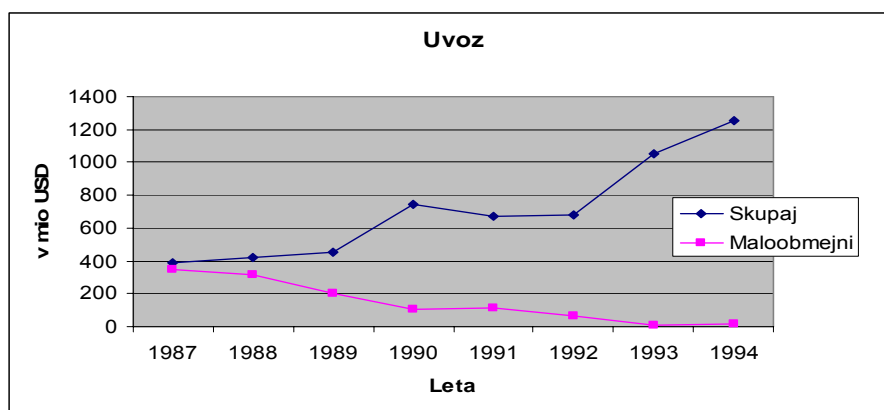
Vir: Malnič, 1996, str. 79.

Slika 1: Skupen in maloobmejni izvoz med Slovenijo in Italijo v letih 1978 do 1994

Vir: Malnič, 1996, str. 80.

Slika 2: Skupen in maloobmejni uvoz med Slovenijo in Italijo v letih 1978 do 1994

Vir: Malnič, 1996, str. 80.

Po osamosvojitvi (1991) je Slovenija prevzela nasledstvo več kot petdeset sporazumov med nekdanjo Jugoslavijo in Republiko Italijo, med drugim tudi nasledstvo sporazumov o maloobmejnem sodelovanju, preko katerih se je maloobmejna menjava nadaljevala (Mihalič, 1993, str. 32). V novih pogojih slovenske samostojnosti in s preходом na tržno gospodarstvo, je blagovna menjava prek maloobmejnih sporazumov počasi upadala vse do danes, ko je praktično povsem usahnila. Tak trend gibanja maloobmejne menjave je povzročila vse večja liberalizacija blaga, ki jo je omogočil sporazum Slovenije z ES (Evropska skupnost) leta 1993. Nadaljnji maloobmejni blagovni promet se je odvijal pretežno po brezcarinski listi Tržaškega sporazuma vse do aprila 2004, medtem ko Goriški sporazum že dolgo ne igra več nobene vloge (Malnič, 1996, str. 83).

3.5. Sestava uvoza in izvoza v obmejni menjavi

Struktura blagovne menjave z Italijo je bila za Jugoslavijo vsa leta bolj ali manj neugodna. V jugoslovanskem izvozu v Italijo so prevladovali surovine in izdelki nižje stopnje predelave, v jugoslovanskem uvozu iz Italije pa oprema, stroji in izdelki široke potrošnje. S spreminjanjem obsega menjave, se je korenito spremenila tudi struktura uvoza in izvoza blaga v obmejni menjavi z Italijo. Blago široke potrošnje je v osemdesetih zamenjal repromaterial, polproizvodi in proizvodi za industrijo ter blago posebnega pomena za oskrbo jugoslovanskega tržišča. Po 1980 se je temeljito spremenila tudi struktura izvoženega blaga. Meso, živina in les, ki so v preteklosti predstavljali pretežni del izvoza, so po letu 1980 tvorili manj kot 50% izvoza. Povečal pa se je izvoz finalnih industrijskih proizvodov visoke in višje predelave (Komatar, 1988, str. 47).

Zahteve jugoslovanske države po večjem izvozu so sicer pripeljale do količinskega povečanja izvoza ob nižjih cenah, ne pa do večje sposobnosti jugoslovanskih proizvajalcev. Tako je bilo v gibanju medsebojne menjave v letu 1980 sicer opaziti prelomno točko, vendar je bil prelom umetno ustvarjen. V zadnjih letih so bile v slovenskem maloobmejnem izvozu udeležene naslednje blagovne skupine: konji, ribe, gobe, sadje in vrtnine, lesna pasta, vino, pivo, perutnina, kovine in kovinski izdelki. Italijanska stran pa je po maloobmejni menjavi izvažala: meso,

agrumi, les, barve in lake, elektromaterial, stroje, gorilno olje, vozila, pnevmatike, plutovino, kovinske in druge industrijske izdelke (Malnič, 1996, str. 83).

4. OSTALE OBLIKE EKONOMSKEGA SODELOVANJA Z ITALIJO TER NJEGOVI VPLIVI NA GORIŠKI OBMEJNI PROSTOR

4.1. Videmski in Osimski sporazumi

Čezmejni pretok oseb se v Mirovnem sporazumu sploh ne omenja, zaradi česar je ostala meja povsem zaprta do podpisa prvega Videmskega sporazuma leta 1949, ki je omogočil dvolastnikom ter njihovim sorodnikom oziroma pomočnikom, ki prebivajo v 10-kilometrnem obmejnem pasu, obmejne dovolilnice z enoletnim trajanjem. Večji pomen za obmejno prebivalstvo je imel drugi Videmski sporazum (1955), ki se je nanašal na ureditev osebnega prometa ter kopenskega in pomorskega prevoza med Trstom in območji, ki na njega mejijo. Uvedel je poseben dokument s štirimesečno veljavnostjo, ki je dvolastnikom omogočal neomejeno število prehodov, vsem ostalim pa štiri možne prehode meje na mesec. Za vse prebivalce izven obmejnega pasu je bil za prehod meje potreben vizum, ki se je izdajal za enkratni prehod. Pomen posebnega režima za prebivalce obmejnega pasu je bil še toliko večji, če upoštevamo, da je do liberalizacije mednarodnega prometa prišlo šele po odpravi vizumov leta 1967 (Bufon, 1995, str. 56).

Kljub Videmskim sporazumom pa je bilo določene napetosti na obeh straneh obmejnega območja čutiti vse do Osimskih sporazumov leta 1975, ki so očitno sprostili prekomejno prehajanje oseb. S slednjimi sta se obe strani zavezali, da bosta ustanovili skupno industrijsko cono, stalno mešano komisijo za potrebe vodnega gospodarstva, mešana podjetja za regulacijo vodnih režimov in sodelovali pri proizvodnji električne energije. Očitno je šlo za postopno uresničevanje določil oz. zamisli o urejevanju določenih obmejnih problemov, ki so se pojavili že ob mirovnih konferencah. Z Osimskimi sporazumi je bila potrjena tudi vloga že sprejetih videmskih dogovorov, zlasti s čl. 6, ki eksplicitno govori o skupni potrebi po izboljšanju življenjskih razmer prebivalstva v obmejnih območjih (Bufon, 1995, str. 59).

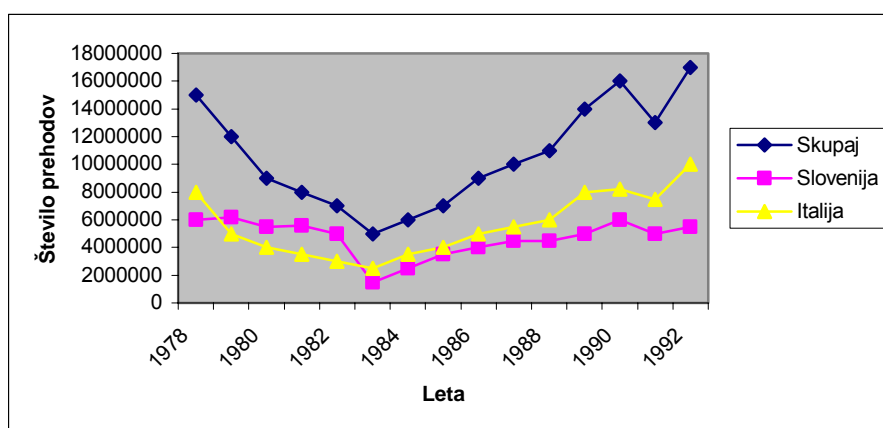
4.1.1. Čezmejni pretok oseb na Goriškem

Po drugem Videmskem sporazumu leta 1955 so ob meji odprli večje število maloobmejnih prehodov. Na ta način se je osebni čezmejni promet od leta 1955 do leta 1960 povečal za 880% in dosegel prag 2 milijonov. 72% vseh prehodov je odpadlo na jugoslovanske državljane. Maloobmejni promet je vse do odprave vizumov pri mednarodnih prehodih med Italijo in Jugoslavijo leta 1965 predstavljal kar 95% vsega čezmejnega prometa, po tem letu pa je delež mednarodnih prehodov naglo naraščal in dosegel že konec šestdesetih let 60% delež na skupnih slabih 14 milijonov prehodov (Bufon, 1995, str. 80).

Čas sem omejila na obdobje med 1978, ko se je začel uveljavljati največji slovensko-italijanski mejni prehod v Vrtojbi, do leta 1992, ko se je čezmejni prometni režim po dogodkih v letu 1991

normaliziral. Nekako v sredini zajetega obdobja se pojavi velik upad čezmejnega gibanja oseb, ki označuje največji povojni upad zaradi restrikcij pri prenosu valute, ki jih je v začetku 80. let uvedla tedanja jugoslovanska vlada. Ta dejavnik je ob splošnem upadu kupne moči jugoslovanskih državljanov zelo markantno vplival na dinamiko čezmejnega gibanja, saj je zaradi psiholoških motivov isti trend prevzelo še čezmejno gibanje italijanskih državljanov. Skupno število prehodov se je tako od nad 14 milijonov leta 1978 spustilo na samih 5 milijonov leta 1983 ter se nato postopoma povečevalo do okrog 16 milijonov leta 1990, ko se je zaradi politične krize v Jugoslaviji in vojnih dogodkov v Sloveniji zmanjšalo na okrog 13 milijonov ter se naslednje leto ponovno dvignilo na okrog 17 milijonov oz. na skoraj 20 milijonov leta 1993 (Bufon, 1995, str. 248).

Slika 3: Skupno gibanje letnega osebnega prometa preko maloobmejnih in mednarodnih mejnih prehodov na Goriškem v obdobju 1978–1992

Vir: Bufon, 1995, str. 249.

V prvih letih delovanja sporazumov je slovensko prebivalstvo množičneje prehajalo mejo kot italijansko. V Italiji so lahko kupovali dobrine, ki jih na jugoslovanski strani ni bilo mogoče dobiti. Sezonski delavci so tam iskali dodaten vir zaslužka, gospodinje so v prostem času čez mejo opravljale različna gospodinjska dela, kmetje pa prodajali sezonsko sadje in zelenjavo, ki je čez mejo dosegala višje cene. Italijansko prebivalstvo je na naši strani meje kupovalo predvsem meso, kruh, mleko, vino in se posluževalo drugih storitev, kar je prinašalo dodaten vir zaslužka ne samo posameznikom, temveč tudi podjetjem (Pecivo, Mip, Peloz in podobno). Kriza v letu 1983 pa je bistveno preoblikovala strukturo prekomejnih prehodov. V skupnem prometu so vse bolj prevladovali italijanski državljani, zlasti od leta 1988 dalje, kar je bila v veliki meri posledica razvijajočega se igralniškega turizma, gostinstva in cenejšega bencina na slovenski strani. Leta 1988 do leta 1992 je prišlo do strmega vzpona prehodov italijanskih državljanov, medtem ko je ostalo število prehodov jugoslovanskih oz. slovenskih državljanov skorajda nespremenjeno (Bufon, 1995, str. 248).

Gibanje čezmejnega osebnega prometa je doživelo vrhunec v letu 1995, nakar je stalno in hitro upadalo. Razlog za negativen trend je bilo vse manjše zanimanje obmejnega prebivalstva za čezmejne nakupe (Malnič, 1999, str. 180). Na italijanski strani je interes čezmejnih nakupov zmanjšala uvedba bonov (prodaja neobdavčenega bencina), ki je cene italijanskih naftnih

derivatov znižala na slovensko raven cen. Na slovenski strani je eden glavnih razlogov za manjše nakupe v Italiji, vse bolj pestra domača ponudba proizvodov, ki so cenovno bolj ali manj izenačeni s cenami v Italiji (Paljk, 1997, str. 10).

4.2. Vpliv bližine meje na sekundarni sektor gospodarstva

Pred drugo svetovno vojno je bila Severna Primorska zaledje industrijskih središč, ki so po vojni ostala v Jugoslaviji. Prva velika težava je bila ta, da so vsi večji industrijski obrati ostali v Italiji. Gospodarstvo je bilo slabo razvito, zlasti industrija. Poleg dveh elektrarn na Soči, na Doblarju in v Plavah, ki sta v prvih povojnih letih dajali kar polovico električne energije v Sloveniji, je bila tu še cementarna v Anhovem, solkanska apnenica ter nekaj manjših opekarn v spodnji Vipavski dolini. Temeljno osnovo za kasnejšo industrializacijo območja pa je nudila zlasti dobro razvita in specializirana obrt (mizarstvo v Solkanu, čevljarstvo v Mirnu in manjše opekarne v spodnji Vipavski dolini). Vse te obrti so bile pred vojno vezane na italijansko ozemlje, saj meje v takrat še ni bilo. Solkanski mizarji so imeli svojo Zadrugo v Gorici in lastne trgovine v Trstu, Pulju, na Reki in v Splitu ter imeli številne tuje, predvsem italijanske, naročnike. Njihovi proizvodi so bili poznani celo v Egiptu. Čevljarska dejavnost je bila že od vsega začetka vezana na Gorico, kjer so imeli trgovine z obutvijo, pa tudi na širši goriški prostor. Podobno velja za opekarske izdelke, ki so jih v veliki meri izvažali na italijanski trg (Lah, 1985, str. 18).

Druga ovira, s katero se je srečevala nastajajoča industrija, so bile težave pri zagonu proizvodnje, saj ni bilo strokovnjakov, ki bi znali izdelati podrobne načrte in organizirati proizvodnjo v tovarni. Pred vojno so bili to pretežno tujci, ki so se po končani vojni preselili na italijansko stran. Primanjkovalo je tudi strokovne literature, izvedencev, zlasti projektantov in tehnologov, saj je bila proizvodnja na jugoslovanski strani na začetku bolj obrtniška kot industrijska. Po vojni je na naši strani ostalo veliko kvalificiranih delavcev, ki so se poklica izučili v italijanskih tovarnah in so kasneje predstavljali temelj razvoja goriške industrije, toda bili so brez izkušenj pri vodenju tako velikih obratov. Bližina meje je v takih okoliščinah odigrala zelo pomembno vlogo, saj je nudila je možnost pregleda nad sodobno industrijsko tehnologijo, materiali in organizacijo dela v industrijski proizvodnji. Obenem so poznavanje jezika in sorodstvene vezi olajševale dostop do znanja in tehničnih novosti na drugi strani meje (Vodopivec, 1998, str. 12).

4.2.1. Predstavitev industrije na Goriškem

V Novi Gorici, novemu središču slovenskega dela Goriške, so po vojni iz obrtnih delavnic zrasla nova, velika industrijska podjetja. Vodilni ljudje, zaposleni v novonastalih tovarnah, so si podrobno ogledali tovarne na tujem ter se tako seznanili z visoko stopnjo mehanizacije pri izdelavi proizvodov. Spoznali so, da tovarne v tujini s stroji izdelujejo kakovostnejše proizvode kot jih je zmožgel izdelati obrtnik v svoji delavnici, cene pa so neprimerno nižje. Tako je nastala tovarna pohištva Meblo, ki se je kmalu razvila v enega najpomembnejših tovrstnih podjetij v Jugoslaviji. Začetnik lokalne kovinske industrije je bil privatnik, ki je svoj obrat po razmejitvi prenesel iz Gorice v Solkan in iz katerega se je kasneje razvila tovarna Gostol. V šestdesetih letih je nato prišlo do ustanovitve nekaterih novih tovarn (Ciciban, SGP Gorica, Goriške opekarne,

Vozila, Iskra, Poligalant, itd.) ter do razvoja manjših obratov v lesni, tekstilni in plastični stroki (Vodopivec, 1998, str. 14).

Tovarna Meblo si je že po nekaj letih obstoja pridobila prvenstveno vlogo na organizacijskem, tehnološkem in komercialnem področju ter postala vodilna tovarna pohištva v Jugoslaviji. Že leta 1952 je kot prva jugoslovanska tovarna začela z izvozom spalnic v Anglijo. Izdelovanje pohištva za izvoz je tovarni omogočilo neposreden stik s tujino, napredno tehnologijo in postavilo stroga merila glede kakovosti izdelkov. V 60. letih so na področju organizacije dela in učinkovitosti proizvodnje sodelovali z norveškimi strokovnjaki, ki so posredovali najsodobnejše znanje in metode, tako da jih je Meblo uvajalo sočasno s podjetji v zahodni Evropi. Sredi šestdesetih let je Meblo izvozilo največ blaga v evropske države, skoraj polovico v Francijo, vendar pa je delež izvoza s 35% leta 1965 padel na 15% leta 1969. V Meblu so pričeli trgovati z Libijo, kasneje pa izvoz razširili tudi na druge arabske države. V sedemdesetih letih se je izvoz v arabske države in vzhodno Evropo tako močno povečal, da se je delež izvoza ponovno zvišal na 25% celotne prodaje (Vodopivec, 1998, str. 30).

Pričetki sodelovanja z Italijo segajo že v leto 1966, ko je Tovarna Meblo v Gorici ustanovila podjetje Meblo Italiana, s katerim naj bi povečali prodajo pohištva na italijanskem trgu. Sodelovanje je zajemalo tudi področje proizvodnje in poslovanja vključno s prenosom naprednejših tehnologij, idej ter dizajna. Pri oblikovanju spalnic za italijanski trg, so zgled poiskali pri italijanskih projektantih, vendar rezultati niso izpolnili pričakovanj. Leta 1982 so začeli izdelovati masivne elemente za italijanski trg. Čez štiri leta je stekla poskusna izdelava oblazinjenega pohištva, toda zasnovano proizvodno sodelovanje se ni uresničilo. Medtem ko proizvodna dejavnost Mebla Italiana ni bila donosna, je komercialna dejavnost doživela izjemen vzpon in naraščala vsa osemdeseta leta. Temeljila je na prednostih poslovanja po Goriškem sporazumu med Italijo in Jugoslavijo (Vodopivec, 1998, str. 105).

Leta 1970 so na Inštitutu za razvoj pohištvenih izdelkov razvili nov program pohištva iz plastike in ob sodelovanju italijanskega partnerja Harvey Guzzini se je začela proizvodnja svetil pod trgovsko znansko Meblo Svetila. Tuji partner je zagotovil proizvodni program, tehnologijo in usposabljanje Meblovih delavcev v podobnih proizvodnih obratih v Italiji. Sodelovanje s tujim partnerjem je bilo dobro, saj je ob stalnem reinvestiranju dobička zagotavljalo nove izdelke in razvoj tehnologije. Pogodba o skupnem vlaganju je bila prekinjena leta 1988, vendar je bila odločitev prenačljiva, saj si Meblo pravočasno ni zagotovilo lastnega razvoja (Vodopivec, 1998, str. 44). Tovarna A+A Meblo (predelava plastike in cestne signalizacije) je leta 1970 sklenila poslovno sodelovanje z avstrijskim podjetjem Swarovski, ki je spadalo med največje evropske proizvajalce te vrste izdelkov. Vse do leta 2003 pa je podjetje Iverka (Meblo) izvažalo na italijanski trg iverne plošče (Šimac, 2004).

Podjetje Ciciban je bilo dolgo eno najpomembnejših proizvajalcev otroške obutve v Jugoslaviji, obenem pa uveljavljeno tudi na evropskem tržišču. Na italijanskem trgu je kupovalo idejne vzorce, nato pa proizvode izvažalo po celi Jugoslaviji. Cicibanovi izdelki so se uveljavili tudi v razvitih deželah (Nemčija, Švedska, Nizozemska, Francija in Italija). Zelo uspešno je bilo

dolgoročno sodelovanje pri izdelavi ter prodaji obutve z nizozemskim podjetjem Aspo Waalwijk in z italijanskim podjetjem Beneco iz Čedad. Napredno tehnologijo in opremo za predelavo poliuretanskih snovi v podplate za čevlje je podjetje kupovalo od italijanskega podjetja Corradini (Bizjak, 1985, str. 66). Na področju skupnih vlaganj so se povezali z makedonsko zadruogo Ilinden ter s skupno naložbo zgradili nov obrat (Lah, 1985, str. 174).

Podjetje SGP Gorica se je po vojni iz obrtne dejavnosti razvilo v veliko gradbeno podjetje. Bilo je prvo podjetje v Jugoslaviji, ki je pričelo z računalniškim planiranjem. Gradbišča je odpiralo tudi na Hrvaškem in v Italiji. Sodelovalo je pri popotresni obnovi poslopij v Benečiji leta 1976 in na ta način za dela v Italiji prejelo dve priznanji: Premio qualita e cortesia¹¹ in Premio qualita Italia 1980¹². Naslednji razvojni korak je bila ustanovitev tovarne montažnih betonskih prefabrikantov – ABK (Armirano Betonske Konstrukcije), ki je bila prva tovrstna tovarna v Jugoslaviji. Tehnologijo za potrebe tovarne so uvažali iz Italije in drugih zahodnih držav (Lah, 1985, str.155).

Podjetje ABK je bilo locirano tik ob meji, vendar kljub izredno visokim transportnim stroškom v Italijo nikoli ni izvažalo. Čeprav bi tržna logika za tako velike proizvode kot so betonske konstrukcije zahtevala, da tovarna izvažata v radiju, ki jo obkroža, pa se to kljub določenim poizkusom nikoli ni zgodilo. Cene, ki so jih dosegali na domačem trgu so bile neprimerno višje kot tiste v Italiji. Poleg tega je meja predstavljala tržno oviro, ki jo je bilo težko preseči. Razlago, zakaj tovarno s tako visokimi transportnimi stroški locirati na mejo, če v Italijo nikoli niso izvažali, bi lahko utemeljili s tezo, da so že takrat nekateri želeli izkoristiti bližino italijanskega trga, vendar so gospodarske in politične razmere to onemogočale (Lampret, 2004).

Ustanovitev in rast Goriških opekarn so pogojevali naravni viri v spodnjem delu Vipavske doline, kjer je že v prejšnjem stoletju obratovalo 47 majhnih opekarn. Po vojni je njihovo število padlo na šest, kasneje pa so se združile v dve večji, eno v Biljah in drugo v Renčah. Leta 1975 pa so začeli v Volčji Dragi proizvajati keramične ploščice Keramix. Te so izvažali na jugoslovanski trg in v več evropskih držav, korce in druge izdelke pa predvsem v Italijo (Lah, 1985, str. 153). Tehnologijo in rezervne dele so kupovali v Italiji pri podjetju Putin in Edimpoz, močne poslovne vezi pa so imeli tudi z Rimom (Bizjak, 1985, str. 66).

Med Goriškimi velikani velja omeniti tudi Iskro Avtoelektrika, ki se je po pogodbi s francoskim Citroenom in slovenskim Tomosom prebila v vrh evropske avtomobilske industrije. Njihovi proizvodi pa so bili priznani tudi na svetovnem tržišču. Podjetje se je pri izdelovanju avtoelektričnih delov moralo držati strogih francoskih standardov in kvalitete, kar je nedvomno imelo pozitiven dolgoročen vpliv na razvoj te panoge na Goriškem (Šimac, 2004). Električne dele, med katerimi so posebno mesto imeli zaganjalniki, so vgrajevali v vozila Zastave, Fiata, Citroena, Renaulta, Volkswagna, Talbota, Peugeotja, Tama in druge (Lah, 1985, str.131). Specifične in tehnološko zahtevne proizvode, ki so prodrli na evropski trg, je izdelovala tudi

¹¹ Premio qualita e cortesia – Priznanje za kvaliteto in prijaznost.

¹² Premio qualita Italia 1980 - Priznanje za kvaliteto Italije 1980.

strojna tovarna Gostol. Že konec petdesetih si je podjetje odprlo pot na evropsko tržišče, zlasti v Nemčijo, Italijo in druge zahodne dežele. V osemdesetih letih je imela goriška strojna industrija dobre poslovne stike tako z zahodnimi državami kot tudi z deželami v razvoju, kar je omogočalo zelo dinamičen razvoj in kakovostno proizvodnjo. Skupaj z italijanskim podjetjem so bili prisotni na trgih Sovjetske Zveze (Lah, 1985, str. 123).

Veliko so izvažali tudi drugi giganti goriške industrije. Salonit Anhovo je cement in druge izdelke (predvsem cevi) izvažal na Bližnji Vzhod, Madžarsko in druge Vzhodne države. Od vsega začetka pa se je veliko cementa izvažalo v sosednjo Italijo. Tehnologijo so kupovali v Nemčiji in jo tudi sami razvijali. Tovarna Vozila je v sedemdesetih letih postala največji jugoslovanski proizvajalec priključnih vozil. Konstrukcija vozil in tehnologija sta bili plod lastne ustvarjalnosti in vplivov, ki so prihajali z zahoda. V osemdesetih letih so okoli 40% celotnega prihodka dobili z izvozom, ostalih 60% pa s prodajo proizvodov v Jugoslaviji. Veliko so sodelovali z Tanzanijo in Egiptom. K sodelovanju so pokušali privabiti italijansko podjetje iz Bresce, s katerim naj bi skupaj prodrli na trge tretjih držav. V osemdesetih letih so veliko sodelovali s Tunizijo, Libijo, Irakom, deželami Bližnjega vzhoda in z Nigerijo (Lah, 1985, str. 132).

Na razvoj lesne industrije na Goriškem sta vplivala dva dejavnika. Prvi je bližina velike surovinske baze (Trnovski gozd), drugi pa je bližina Furlanije-Julijske krajine, kjer je lesna industrija visoko razvita. Gorica se namreč nahaja nedaleč od Manzana, ki je svetovno znan po izdelovanju stolov in drugega pohištva (v italijanskem industrijskem bazenu se nahaja okrog 1000 lesnih tovarn). Soško gozdno in lesno gospodarstvo je zato dolga leta izvažalo les skoraj izključno na italijanski trg, kjer so bile potrebe po lesu zelo velike (Šimac, 2004). Na slovenski strani so kmalu zrasla številna majhna lesna podjetja in mizarske delavnice (Iztok Miren, Slovenijales – Mizar, Lipa Ajdovščina in podobno). Prav gotovo je na to dejstvo vplivala bližina meje, saj so se številni slovenski delavci sprva zaposlili v italijanskih podjetjih, se tam izučili mizarske obrti, kasneje pa na slovenski strani odprli svoje obrtne delavnice. Poznali so moderno tehnologijo in postopke obdelave lesa, kar jim je nudilo boljše možnosti za nadaljnji razvoj in nadgradnjo lesarske dejavnosti (Velikonja, 2004).

Na Goriškem se je po 1950 razvila tekstilna industrija (Tekstilna tovarna Okroglica, Modna konfekcija Ideal, Industrijska konfekcija Ajdovščina, itd.), katere korenine sežejo v začetek 18. stoletja. Konec 50. let pa se je pokazala tudi potreba po razvoju kemične proizvodnje. Tako je v Volčji Dragi nastalo podjetje Poligalant Plastik, ki zaposlovalo okoli 530 delavcev. Poligalant je plastiko izvažalo predvsem na jugoslovanski trg, medtem ko je Polident (obrat za izdelovanje umetnih zob) večino svoje proizvodnje izvažalo v druge države (Lah, 1985, str.163).

4.2.2. Višje oblike obmejnega gospodarskega sodelovanja

Ideje o višjih oblikah obmejnega gospodarskega sodelovanja so se pojavile v začetku sedemdesetih let, ko je bila obmejna menjava v fazi izrazite stagnacije. V tovrstno obliko sodelovanja štejemo sodelovanje na tehnološkem in proizvodnem področju, skupna vlaganja in podružnice podjetij, ki so jih čez mejo, zaradi tržnih ugodnosti, ustanovljala italijanska, predvsem pa jugoslovanska podjetja (Glej pril. 3). Težnje po pospeševanju razvoja višjih oblik obmejnega sodelovanja so na jugoslovanski strani naletela na ugodno politično podporo, ki je bila postavljena v uradne okvire že v sedemdesetih letih (splošneje v Resoluciji o ekonomskih odnosih s tujino iz leta 1973, natančneje pa v Sklepih in stališčih o obmejnem gospodarskem sodelovanju s sosednjimi državami iz leta 1978). Slovenija si je prizadevala, da bi iz kratkoročnih oblik gospodarskega sodelovanja prešla na dolgoročneje višje oblike obmejnega gospodarskega sodelovanja, medtem ko Italija vsaj do leta 1980 takih ambicij ni imela. Slednja je stavila bolj na trgovinske odnose oziroma na sodelovanje v terciarnih panogah (Dolgan, 1992, str. 42).

V času restriktivne politike, s katero je Jugoslavija omejevala uvoz surovin, materiala in polproizvodov, so nekatera jugoslovanska proizvodna podjetja čez mejo ustanovila svojo podružnico. Na ta način so si zagotovila cenejši dostop do potrebnih surovin, tehnologije ter olajšan prodor na zahodne trge (Velikonja, 2004). Obratnega zanimanja za investicije v Slovenijo vse do devetdesetih let, čeprav tudi takrat v skromnem obsegu, ni bilo. Prvi razlog, ki je vplival na tak potek dogajanja, so bile vse večje restrikcije italijanske in jugoslovanske države. Drugi razlog je bil omejen obseg poslovnega odločanja tujih investitorjev v jugoslovanskih podjetjih (Dolgan, 1992, str. 44).

4.2.3. Propad industrijskih gigantov

Sedemdeseta leta so na industrijskem področju prinesla zlasti velik porast vrednosti izvoza (347%), k čemur je samo Meblo prispeval skoraj 40% delež. Industrializacija je bila v vsej zahodni Sloveniji v tem času najbolj intenzivna prav v občini Nova Gorica, saj je od leta 1961 do 1978 število industrijskih obratov poraslo od 11 na 76. Nova Gorica je postala pojem gospodarske razvitosti. Goriška podjetja so bila poznana in zelo cenjena po vsej Jugoslaviji in na drugih Vzhodnih trgih (Rusija, Bližnji vzhod, Egipt). Ob Novi Gorici so se kot industrijski centri razvijali še Anhovo, Šempeter, Volčja Draga, Bukovica in Dobrovo, kjer so zrasli veliki industrijski obrati, ki so zaposlovali tudi do 1000 in več ljudi. V osemdesetih letih je postala gospodarska kriza v Jugoslaviji že tako očitna, da je močno vplivala na vse slabše poslovne rezultate goriških podjetij. Prisiljena so bila prodajati pod vedno manj ugodnimi pogoji in z dolgimi plačilnimi roki. V strukturnem pogledu se industrijski sektor ni spremenil vse do konca 80. let, saj so bili še leta 1990 največji obrati v občini Nova Gorica Meblo z nad 3000, Salonit Anhovo in Iskra z okrog 2500 ter Gostol, Vozila in Ciciban z okrog 1500 zaposlenimi (Bufon, 1995, str. 73).

Eden glavnih razlogov za propad velikih industrijskih podjetij na Goriškem je bila prevelika odvisnost od jugoslovanskega trga. Izvoz v druge države je predstavljal 20% - 30% celotne prodaje, vsa ostala proizvodnja pa je zadovoljevala potrebe jugoslovanskega trga. V šestdesetih

in sedemdesetih letih je prodaja na evropskem trgu vse bolj upadala. Razloga sta bila predvsem dva: ti trgi so bili zelo konkurenčni, zato so naši proizvodi dosegali nižje cene kot pa na domačem trgu; drugi razlog pa je bil ta, da so bili proizvodi jugoslovanskega porekla v očeh zahodnjakov manj cenjeni. To oviro so v Meblu poskušali odpraviti tako, da so v tujini ustanovili lastna podjetja. Da pa bi jugoslovanski izvor še bolj zabrisali, je firme ustanovila Meblo Italiana. Tako je leta 1989 nastal MID – Meblo Italiana Deutschland v Nemčiji in IFD – International Furniture Design v Veliki Britaniji (Vodopivec, 1998, str. 110).

V deželah tretjega sveta je bila tržna situacija ravno obratna, saj so bile tržne razmere jugoslovanskim podjetjem zelo naklonjene. Te države so bile manj razvite in manj konkurenčne. Proizvodi goriških podjetij so zadoščali njihovim kakovostnim zahtevam in dosegali višje cene, kot bi jih dosegli na evropskem trgu. Razvoj se je prilagodil nižjim zahtevam ter vse bolj zaostajal za evropskimi razvojnimi trendi. Ker pa so bile te države ekonomsko zaostale in nelikvidne, je bilo poslovanje z njimi visoko tvegano. Da bi država omogočila podjetjem izvoz in s tem rentabilnost poslovanja, je uvedla takoimenovano garancijo na posle za pokrivanje izgub, ki so nastale zaradi neplačil. Za to je bila zadolžena Jugoslovanska banka za mednarodne odnose (JUGMES) katere naslednica sedaj je SID (Mihelj, 2004).

Vendar pa do večjega poslovnega sodelovanja na tehničnem, proizvodnem ali razvojnem področju, med goriškimi in italijanskimi podjetji ni prišlo (glej pril. 3). V veliki večini je šlo zgolj za t.i. kopiranje italijanskih izdelkov in tehnologije ter prenašanje le teh na jugoslovanski trg. To se je očitno pokazalo po razpadu Jugoslavije, ko so podjetja čez noč ostala brez jugoslovanskega trga in se v novo nastalih razmerah niso znašla. Brez velikih posledic sta krizo v industrijskem sektorju premagala le tovarna Iskra Avtoelektrika in tovarna Salonit Anhovo, ki sta bili že pred razpadom Jugoslavije izvozno usmerjeni predvsem na druge, bolj stabilne trge. Vsa ostala podjetja pa so ali propadla ali jih je pod svojo upravo prevzel Slovenski sklad za razvoj (Malnič, 1999, str. 154).

4.3. Vpliv meje na terciarni sektor gospodarstva

V poglavju o obmejni blagovni menjavi smo omenili vlogo in ekonomske posledice blagovnih sporazumov na splošni gospodarski razvoj obmejnih območij. V tem primeru je bila prav meja tista, ki je sprožila rojstvo posredniških podjetij. Njihov pomen je bil toliko večji, ker so poleg blagovne izmenjave prebivalstvu nudila prosta delovna mesta in s tem zaslužek, ki se je potrošil na območju Goriške. Hkrati pa so ta podjetja prispevala k razvoju regionalnih družbenih skupnosti ter na ta način doprinesla k dvigu ekonomskega stanja celotnega goriškega območja.

Maloobmejni promet je gospodarski fenomen, ki ima svoj začetek v letu 1955 (Tržaški in Goriški sporazum). Zaradi valutarnih sprememb je postal pomemben leta 1965, ko se je sredi leta menjal tečaj dinarja. S tem je postalo posebno v Novi Gorici stanje nevzdržno, ker se je povpraševanje z italijanske strani močno povečalo in je znaten del kupne moči prešel prek meje. Trgovska mreža je bila glede na omenjene razmere popolnoma nepripravljena na novo povpraševanje. K temu so nedvomno prispevale nizke trgovske marže, zaradi katerih je trgovina

bolj slabo opravljala svojo vlogo. Ker domača podjetja niso bila sposobna zadovoljiti hitro rastočega povpraševanja, so rešitev našla v pritegnitvi trgovskih organizacij zunaj občinskih meja, kar je imelo dve pozitivni posledici. Z njihovo pomočjo se je razmeroma v kratkem času rešilo vprašanje osnovne preskrbe domačega prebivalstva, poleg tega pa so se delno zadovoljile potrebe italijanskih kupcev. Na ta način je promet hitro naraščal, kar je razvidno tudi iz spodnje tabele.

Tabela 2: Promet v trgovini na drobno in na debelo v letih od 1960 do 1967 (v milijon S din)

Trgovina/Leto	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1.pol.1967
Na drobno	4.229	5.142	5.739	6.935	9.706	14.719	21.096	12.333
Na debelo	3.890	3.977	4.141	4.612	5.401	6.864	7.930	4.411

Vir: Šimac, 1968, str. 57.

Istočasno se je okrepila tudi materialna osnova, zato so kvadrature površine pokazale nekoliko boljše razmerje s številom prebivalstva. Od leta 1964 do prve pol. 1967 se je kvadratura trgovskih prostorov gibala kot prikazuje tabela:

Tabela 3: Kvadratura trgovskih prostorov od leta 1964 do prve pol. 1967

Leto	1964	1965	1966	1967
Število prodajaln	234	230	239	250
Prodajni prostor v m ²	12.033	14.464	17.993	18.854
Lokali	7.074	7.937	9.796	10.286
Skladišča	4.959	6.527	8.197	8.658

Vir: Šimac, 1968, str. 57.

Pomen obmejnosti za lokalno, a ne samo za lokalno trgovino izpričuje tudi dejstvo, da so konec 60. let zgradili v Novi Gorici center, za katerega so se zanimale vse večje jugoslovanske trgovske organizacije. Leta 1967 je namreč Zvezni izvršni svet razširil pravico opravljanja obmejne menjave tudi na ostala podjetja izven obmejnega območja, pod pogojem, da so na njem ustanovila svoje poslovne enote. To možnost so izkoristile številne delovne organizacije iz cele Jugoslavije. V centru so svoje prostore odprla vsa večja domača podjetja, med njimi tudi Meblo, Grosist Gorica in iz drugih krajev kot Šumi, Prehrana, Emona Ljubljana in podobno. Prisotnost močnejših trgovskih organizacij je pripomogla k razvoju zdrave konkurence, k večji kvaliteti postrežbe, moderno urejenim trgovskim prostorom, sodobni tehniki prodaje in k večji izbiri. V tem pogledu je trgovina dosegla kvaliteten napredek. Razvita trgovina v obmejnem pasu, kjer je bil del proizvodov namenjen skoraj izključno italijanskim potrošnikom, je sicer pomenila večji obseg prometnega davka za proračun politično-teritorialnih enot, še večji pomen pa je imela za devizni priliv in izredno ugodnem indirektnem izvozu. V spodnji tabeli je viden naraščajoči trend devizne menjave: (Šimac, 1968, str. 57).

Tabela 4: Porast devizne menjave od leta 1964 do 1. pol. 1967 (v S din)

1964	1965	1966	1.pol. 1967
586,143.000	1,,649,783.000	5,,473,364.000	3,,727,084.000

Vir: Šimac, 1968, str. 57.

Največje in najpomembnejše podjetje na področju gospodarske izmenjave med Jugoslavijo in Italijo na Goriškem je bilo podjetje »Primorje Export«, ki se je prav zaradi obmejne lege kmalu razvilo v enega najpomembnejših slovenskih oziroma jugoslovanskih izvozno-uvoznih podjetij. Veliko vlogo v goriškem obmejnem prostoru je imelo tudi podjetje »Grosist Gorica«, ki je edino skrbelo za trgovino na drobno in na debelo. Že leta 1965 je v obmejnem pasu odprlo številne nove samopostrežbe, ki so odslej v »simbiozi« z bencinskimi črpalkami pustile pečat na lokalnemu prekomejnemu prometu na Goriškem. Na ta način je samo med letoma 1964 in 1966 prodajni promet v novogoriškem trgovskem sektorju narasel za celih 117%. Šestdeseta leta so bila zaradi vseh omenjenih dejstev ključnega pomena za nastavitev vseh tistih elementov prekomejnega prometa, ki so kasneje označevala slovenski del Goriške (Bufon, 1995, str. 87).

Politične razmere v povojnem času ter zaostreni odnosi med Italijo in Jugoslavijo v prvih povojnih letih so povsem zavrli razvoj turizma in gostinstva, ker je meja ločila tradicionalno turistično tržišče v Furlaniji, Gorici in Trstu od Goriške na jugoslovanski strani meje. To je bilo obdobje, ko se ni investiralo po ekonomskih principih, pač pa se je upoštevalo vplivnost posameznega območja. Nedvomno je bil ta čas za Goriško usoden, saj je kljub odličnim pogojem zaostala v razvijanju turističnega gospodarstva. Šele ko je meja kot ovira začela popuščati in se je maloobmejni promet razvil v pravi gospodarski fenomen, so se razvoju turizma odprle nove možnosti. Naraščajoči trend je razviden iz spodnje tabele.

Tabela 5: Naraščanje števila gostov v letih 1960 do 1966

Leto	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gostje skupaj	11.444	11.969	13.681	18.480	18.540	18.414	25.493
Prenoč. skupaj	26.049	23.631	24.410	32.935	31.902	35.651	42.537
Promet v gostinstvu (milj. Starih din)	740	878	1023	1.232	1445	1986	3122

Vir: Šimac, 1968, str. 59.

Z odpravo obmejnih formalnosti in z menjavo tečaja dinarja za liro se je obisk močno povečal. Na obmejnem prehodu v Rožni dolini je prehod potnikov in vozil iz leta v leto naraščal:

Tabela 6: Število potnikov, ki so prečkali mejni prehod v Rožni Dolini v letih od 1963-1966

Leto	1963	1964	1965	1966

Število potnikov	1.100.000	1.600.000	2.500.000	7.850.000
------------------	-----------	-----------	-----------	-----------

Vir: Šimac, 1968, str. 59.

Močan razvoj je doseglo tudi zasebno gostinstvo. Z relativno majhno kreditno podporo in načrtnostjo se je v Novi Gorici in po vaseh odprlo več zasebnih gostišč, tako da je bil porast gostov iz leta v leto bolj očiten.

Tabela 7: Število sedežev v družbenem in zasebnem sektorju od leta 1962 do prve polovice 1967

Leto	1962	1963	1964	1965	1966	1.pol.1967
Število sedežev	6.645	6.988	7.336	8.241	8.887	9.108
Družbeni sektor	4.110	4.042	4.608	5.013	4.733	4.791
Zasebni sektor	2.535	2.946	2.728	3.228	4.154	4.317

Vir: Šimac, 1968, str. 59.

V sedemdesetih letih postal je očiten velik razmah turistične dejavnosti. Obisk se je povišal za 123%, promet v gostinstvu pa za 322%. Vse do srede devetdesetih je gostinstvo cvetelo, saj so italijanske goste privabljale precej nižje cene gostinske ponudbe v primerjavi z italijansko (Bufon, 1995, str. 325).

Tabela 8: Naraščajoči razvojni trend v letih 1961, 1971 in 1975 v trgovinski in turistični dejavnosti

Leto	1961	1971	1975
Število prodajaln	202	260	265
Promet na drobno	5.142 milj.S din	62.895 milj.S din	157.159 milj.S din
Število gostišč	93	124	124
Število sedežev	7.001	9.719	10.117
Število ležišč	316	572	621
Število gostov	11.969	35.763	37.980
Število nočitev	23.631	72.091	83.964
Promet v gostinstvu	878	7.158,7 milj.S din	15.034,5 milj.S din

Vir: Občina Nova gorica 1947-1977, 1977, str. 219.

Če ugotavljamo vpliv meje na razvoj turizma na Goriškem (slovenski del), ne moremo mimo strukture gostov glede na območje izvora. V naslednji tabeli je prikazana struktura gostov tako za slovenski kot tudi italijanski del Goriške, saj nam primerjava razlik lahko pove, kolikšno škodo je razvoju turizma povzročila meja, obenem pa nam daje slutiti vse, do sedaj še neizkoriščene možnosti obravnavane dejavnosti.

Tabela 9: Ocenjeno območje izvora turistov/izletnikov v italijanskem in slovenskem delu goriškega obmejnega pasu (skupni deleži navedb, v oklepaju so navedeni deleži slovenskega dela posameznih območij v goriški obmejni regiji):

Območje izvora turistov/izletnikov	Slovenski obmejni pas	Italijanski obmejni pas
Gorica	20,1%	22,3 (1,1)%
Ožje Goriško obmejno območje	9,8%	0,0%
Ostala Goriška obmejna regija	2,4%	1,1 (1,1)%
Ostala Furlanija-Juljska krajina	36,7%	55,3%
Ostala Slovenija	25,6%	4,2%
Ostala Italija	2,4%	1,1%
Ostala bivša Jugoslavija	1,2%	0,0%
Druge dežele	1,8%	16,0%

Vir: Bufon, 1995, str. 326.

Iz tabele lahko razberemo, da predstavljajo več kot polovico vseh gostov slovenskega obmejnega pasu gostje, ki prihajajo iz goriške obmejne regije in ostale F-JK¹³. Ta podatek potrjuje dejstvo, da je za razvoj turizma in vseh z njim povezanih dejavnosti, bližina meje daleč najpomembnejši faktor. Gostje iz italijanske Goriške in F-JK so na slovensko stran meje prihajali zaradi igralniških in gostinskih storitev, poleg tega pa na slovenski strani opravili nakupe določenih artiklov, ki so bili cenovno ugodnejši v primerjavi z italijanskimi.

Primerjava med obema strukturama gostov celotnega Goriškega obmejnega pasu kaže, da tvorijo lokalni obiskovalci Goriške obmejne regije okrog 23% vseh gostov na italijanski strani in okrog 32% gostov na slovenski strani obravnavanega območja. Medtem ko prihaja na italijansko stran Goriške iz slovenskega obmejnega območja le skromnih 2% gostov, pa izvirajo po oceni domačinov vsi lokalni obiskovalci slovenskega dela obmejnega pasu iz sosednje Italije. Tako za italijanski kot za slovenski del Goriške so pomembni gostje iz drugih predelov F-JK, katerim se na slovenski strani pridružijo še gostje iz drugih predelov Slovenije, ki pa le redko prestopijo mejo. Mejo kot »pregrado« pri turističnem vrednotenju zlasti vinorodnega dela Goriškega obmejnega območja, občutijo tudi tuji gostje, ki obiskujejo italijanski del Goriških Brd (Bufon, 1995, str. 327).

Novogoriško obmejno območje je bilo za prebivalce italijanskega dela Goriške vse do srede devetdesetih let zanimivo predvsem zaradi nakupa bencina. Cenejši bencin je do uvedbe bonov v italijanskem obmejnem pasu, s čimer so cene goriva izenačili s slovenskimi, na slovensko stran meje privabljal celo kupce iz Videmske pokrajine. Tu so kupovali tudi razne prehranske izdelke, ki so še danes zelo cenjeni v očeh italijanskih kupcev (meso, mlečni izdelki in podobno). V slovenskem obmejnem pasu so se odprle številne mesnice, med njimi tudi privatne, katerih velik del zaslužka je šel na račun italijanskih kupcev. Velika potrošnja teh izdelkov je vplivala na ugoden razvoj prehranskih podjetij, kot so Pecivo, Brumat, Mip, Peloz, itd. (Crnica, 2004).

¹³ F-JK – Furlanija Juljska krajina.

Prebivalci italijanskega dela Goriške ,pa tudi Videmske pokrajine, so se na slovenski strani posluževali cenejših storitev, ki so bile na italijanski strani neprimerno dražje. V zobozdravstvu na primer, so v tem obdobju nastale številne privatne zobne ambulante, ki so ciljale tudi na italijanske kupce. V povprečju so imele približno okrog 30% italijanskih strank. Poleg tega je italijanske goste privabljal cenejša ponudba gostinskih storitev (cca. 60–80% italijanskih gostov) ter nenazadnje tudi »duty free« trgovin. Obratno pa je italijanska stran privabljal slovenske kupce tekstilnih izdelkov, obutve, kave in drugih prehrabnih izdelkov, gospodinjskih aparatov, rezervnih delov in podobno. Raziskava, ki je bila opravljena v drugi polovici 70. let, ko je bil prekomejni trgovinski promet največji, pravi, da je kar 54% kupcev v goriških trgovinah prihajalo iz slovenske (jugoslovanske) strani meje. Na tej osnovi se je v severnem delu Gorice oblikovalo specializirano trgovsko območje, v katerem so močno prisotni tudi slovenski trgovci (Bufon, 1995, str. 93).

Konec 80. let je lokalna ekonomija dobila novega protagonista v terciarnem sektorju, in sicer podjetje Hit, ki je v naslednjih letih presešlo vse ostalo gospodarstvo in doseglo nad 55% celotne gospodarske akumulacije v občini (Bufon, 1995, str. 73). Igralniška dejavnost se je v Novi Gorici razvila izključno kot posledica bližine italijanskega trga in hkrati ene najrazvitejših, najbogatejših ter igralniško najbolj razporeženih dežel sedanje Evrope, dežele F-JK. O tem, da ta vrsta turizma ni bila namenjena domačim gostom priča dejstvo, da Slovincem vstop sprva ni bil dovoljen. Slovenski državni proračun dobi letno na račun igralniške dejavnosti na Goriškem cca. 195 milijonov tolarjev, zato predstavlja podjetje Hit daleč največjega davkoplačevalca in hkrati protagonista, ne le v terciarnem sektorju, temveč v celotnem gospodarstvu Goriške (Štrukelj, 2004).

4.4. Vpliv meje na primarni sektor gospodarstva

Gorica je bila center kmetijske mehanizacije. Trgovine so bile v glavnem v rokah zamejskih Slovencev, ki so vsako leto prirejali velike kmetijske sejme, na katerih so predstavljali vso najnovejšo kmetijsko mehanizacijo. Kmetje na Goriškem so imeli dostop do najsodobnejše tehnologije in do spoznavanja novih tehnik obdelovanja zemlje. Poleg tega so mnogi kmetje izkoristili razlike v ceni kmetijskih proizvodov in na ta način prodajali pod bolj ugodnimi cenami kot ostali slovenski kmetje (Vuga, 2004).

Vpliv meje v kmetijstvu bom predstavila na primeru Goriških Brd, ki jih je meja praktično odrezala od njihovega naravnega zaledja (Krmin, Udine). Poleg tega se čez mejo nahaja podobna gospodarska struktura (italijanski del Brd – Colio), ki je neposredno vplivala na razvoj Goriških Brd. Ta so z vinogradništvom zaživela šele leta 1980, po vključitvi na italijanski trg. Že več kot dve desetletji so Goriška Brda visoko donosno, tržno usmerjeno vinogradniško monokulturno območje. Zaradi neposredne bližine meje je bila difuzija inovativnih prostorskih dejavnikov oziroma prenosa znanja in tehnologije tako izrazita, da je pospešila, če že ne povzročila razvoj zasebnega kletarstva, ki je v zadnjem desetletju zajel celotno področje Goriških Brd. Z uvajanjem naprednega obdelovanja kmetijskih površin, med katerimi prevladujejo vinogradi, se

briška struktura izrabe tal približuje tisti, ki je že dolgo uveljavljena na italijanski strani Brd. Po Bufonovih analizah, glede na delež novogradenj v okviru ožjega obmejnega območja v obdobju devetdesetih let, vidno izstopajo Goriška Brda, kjer se je delež novogradenj gibal med 40% in 50%. To dejstvo kaže na visok življenjski standard, ki ga je temu območju prineslo prav tržno kmetijstvo in prekomejno sodelovanje (Bufon, 1995, str. 191). Bližina meje je torej pozitivno vplivala na razvoj vinogradništva na Goriškem in v mnogočem prispevala k vključitvi briških vinogradnikov na mednarodni trg (Bufon, 1995, str. 73).

4.5. Ekonomska emigracija in italijanske pokojnine

Začetek 90. let označuje globoko in burno prestrukturiranje gospodarstva v smeri privatizacije in oblikovanja delniških družb. Meja je v tem primeru približala podjetniško mentaliteto, ki je bila čez mejo že visoko razvita (Vuga, 2004). Tako je bilo sredi leta 1992 že 76% gospodarskih subjektov v občini Nova Gorica organiziranih v zasebni obliki, čeprav so večji del prihodka (63%), a tudi večji del izgub, še vedno ustvarjala družbena podjetja. Fizični obseg proizvodnje se je v letu 1992 zmanjšal skoraj za petino. Ta upad je vplival tudi na redukcijo zaposlenih, zlasti v družbenem sektorju (16%). Tako je bilo sredi leta 1992 v občini Nova Gorica že nad dva tisoč (7,7% aktivnega prebivalstva) ali 28% več brezposelnih oseb kakor v letu prej (Bufon, 1995, str. 89).

V takih razmerah je bil povečan interes za delo v sosednjem obmejnem pasu povsem logičen, čeprav so se prve oblike čezmejnega dela v manjšem obsegu pojavile že sredi 60. let, ko je bilo zaposlovanje v tujini legalizirano. Kljub uspehu in optimizmu, ki je v tistem obdobju vladal na jugoslovanski strani, razvoj ni uspel zaustaviti ekonomske emigracije. Po podatkih za leto 1971 je fenomen zdomstva, sicer v lažji obliki (% začasno zaposlenih v tujini ni presegal 10%), obsegal kar tri četrtine novogoriškega ozemlja. V 80. letih so se s poglobitvijo jugoslovanske gospodarske krize, sezonskim delavcem, ki so delali v kmetijstvu, pridružile še druge kategorije delavcev. Najmočnejša skupina prekomejne delovne sile v režimu dnevne migracije na Goriškem sredi 80. let so bile gospodinjske pomočnice, ki so razmeroma veliko pripomogle k dodatnemu družinskemu dohodku. Tako v kategoriji kmetijskih delavcev kot pri hišnih pomočnicah je prevladovalo »delo na črno«, med redno zaposlene v italijanskem delu Goriške pa so spadali avtoprevozniki, industrijski in obrtni ter gostinski delavci iz bližnjega slovenskega obmejnega območja.

Po oceni novogoriške enote republiškega zavoda za zaposlovanje je v obdobju devetdesetih let iz takratne občine Nova Gorica delalo v Italiji od 5 do 6 tisoč oseb, od tega povečini v obmejnem pasu med Gorico in Krminom, a tudi v bližnjih furlanskih industrijskih centrih v Videmski pokrajini. V to število so mimo dnevnih migrantov vključeni tudi tisti, ki so onkraj meje delali le nekajkrat ali enkrat tedensko in tisti, ki so delo opravljali le občasno ali sezonsko. Po podatkih slovenske obmejne policije je zaradi dela mejni prehod v Vrtojbi dnevno prečkalo do 300 slovenskih državljanov (Bufon, 1995, str. 89). Danes naj bi število oseb, ki so občasno ali stalno zaposlene čez mejo naraslo že na okoli 8 tisoč. Bližina meje očitno tudi tokrat rešuje gospodarski

problem, saj tako visok delež čezmejnih dela bistveno pripomore k manjši brezposelnosti na Goriškem (Štrukelj, 2004).

Če obravnavam vplive, ki jih imela meja na gospodarstvo Goriške, ne morem mimo italijanskih pokojnin na območju nekdanje Italije. Te so kljub že dolgo obstoječim pravnim osnovam (Mirovni sporazum je urejeval tudi pokojninsko in socialno zavarovanje) postale aktualne in splošno znane šele po letu 1985, ko je italijanski parlament izglasoval zakon, ki je upravičenost do italijanskih pokojnin oz. dopolnilnih sredstev do višine minimalnih pokojninskih prejemkov razširil na ozemlje predvojne Italije. Na tej osnovi je bil sprva dovolj le en teden, nato eno leto, od 1989 pa pet let delovne dobe v javni italijanski ustanovi. Za območje Nova Gorica ocenjujejo, da je prejemale italijanske pokojnine okoli 9 tisoč oseb, kar je pomenilo 75% upokojencev v nekdanji občini oz. v proučevanem območju. Nedvomno so italijanske pokojnine pomenile velik prispevek k skupni ekonomiji goriškega prebivalstva. V kmetijstvu so na primer prav pokojnine največ pripomogle k pospešenemu uvajanju moderne kmetijske mehanizacije, kar je bil čisti privilegij, ki ga druga območja v Sloveniji niso imela (Bufon, 1995, str. 55).

4.5.1. Podatki iz raziskave narejene na goriškem obmejnem pasu

Sledeči podatki so nastali na podlagi ankete ožjega pasu ob državni meji v letih 1991-1992, ko je bilo v anketo zajetih 30 krajev. Anketirancev oz. družin je bilo skupaj 268 na obeh straneh meje. Pri izbiri krajev so bili avtorji ankete pozorni predvsem na dva faktorja. Izbrani so bili kraji, ki so najbližje meji in imajo hkrati na drugi strani meje skoraj zrcalno enak kraj po oddaljenosti od mejne črte, velikosti in obliki prekomejne povezanosti. V tem oziru so bili izbrani kraji v neposredni bližini mednarodnih, maloobmejnih in dvolastniških mejnih prehodov ter kraji, ki so v preteklosti med seboj neposredno komunicirali, a je povojna razmejitev to komunikacijo prekinila. Zaradi specifičnosti sta bila urbana centra Gorica in Nova Gorica iz raziskave izvzeta (Bufon, 1995, str. 87-93).

A. Delo

Rezultati raziskave so pokazali, da je eden izmed pomembnih razlogov prehajanja meje delo, ki ga po večini omenja le prebivalstvo slovenskega obmejnega pasu. V povprečju obiskuje sosednje obmejne kraje zaradi dela vsaj ena oseba v 30% anketiranih družinah slovenskega dela obmejnega pasu. V 74% anketiranih družin dela onkraj meje po en družinski član, v 24% dva, redkeje celo po trije družinski člani hkrati (2%). Glede tipa opravljenega dela opažam, da tvorijo skoraj 60% navedb tako imenovani »moški« poklici (obdelovanje zemlje, delo v industriji, proizvodni in storitveni obrti ter gradbeništvu), ostale navedbe pa obsegajo poklici, ki so navadno rezervirani ženskemu prebivalstvu (prodajalka v trgovini, hišna pomočnica, gostinska delavka, negovalka in podobno). Precejšnja uravnovešenost govori v prid domnevi, da je tako moško kot žensko prebivalstvo enakomerno vključeno v dnevno čezmejno delovno migracijo (Bufon, 1995, str. 322).

Tabela 10: Osebe iz slovenskega dela goriškega obmejnega pasu, ki delajo v sosednjih čezmejnih krajih po vrsti opravljenega dela

Kmetijstvo	23,4%
Industrija/Gradbeništvo	27,7%
Proizvodna obrt	8,5%
Trgovina	6,4%
Gostinstvo	10,6%
Osebne storitve	17,0%
Drugo	6,4%

Vir: Bufon, 1995, str. 322.

Iz tabele lahko razberemo, da je delo, ki ga slovenski delavci opravljajo čez mejo predvsem nizko kvalificirane narave, kar pomeni da odhajajo v tujino po večini delavci brez visoke izobrazbe.

B. Drugi motivi prehajanja meje

Tabela 11: Funkcionalna struktura obmejnih območij po pogostosti navajanj motivov čezmejnega obiska

Motivi obiska	Italijansko obmejno območje	Slovensko obmejno območje
Obisk sorodnikov	27%	23,4%
Nakupi	44%	23,1%
Obisk gostiln	1,5%	13,5%
Bencin	0,3%	20,2%
Delo	13,5%	0,6%
Izlet	6,1%	16,0%
Drugo	7,6%	3,2%

Vir: Bufon, str. 307.

Iz zgornje tabele je razvidno različno funkcionalno vrednotenje sosednjega obmejnega območja. »Obiskovanje sorodnikov« predstavlja izmed vseh naštetih motivov enega najbolj uravnoteženih faktorjev, saj je delež obiskovalcev ene in druge strani zelo podoben. Motiv osebne preskrbe in nakupov je sicer prisoten na obeh straneh, čeprav je na slovenski strani procentualni delež skoraj dvakrat večji. Za večino ostalih motivov pa lahko rečemo, da so si izrazito nasprotujoči oz. da prevladujejo le na eni ali na drugi strani. Skoraj tretjina anketiranih oseb slovenske strani obmejnega pasu oz. njihovi družinski člani hodijo delat čez mejo. Kljub razmeroma visokim navedenim deležem pa lahko iz drugih virov sklepamo, da je število oseb, ki so vključene v tovrstno obmejno gibanje še višje (Bufon, 1996, str. 306).

Temu motivu sta nasprotna dva druga vzroka obiska sosednjih krajev, ki ju srečujemo skoraj izključno na italijanski strani obmejnega pasu. Prvi je »obisk restavracij«, ki je bil v devetdesetih letih količinsko neprimerno večji kot je danes. Vzroka za upadanje italijanskih gostov znotraj

sektorja gostinskih storitev sta predvsem dva. Prvi je ta, da postaja Slovenija v primerjavi s cenami v Italiji vse manj konkurenčna. Drugi vzrok pa gre iskati predvsem v neprilaganju gostinskih storitev potrebam trga, kar pomeni nezadostno posodabljanje ter dopolnjevanje gostinske ponudbe. Drugi vzrok, zaradi katerega so izključno prebivalci italijanskega dela Goriške prečkali mejo, je »oskrba z bencinom«. Ta pojav je bil svoj čas zelo prisoten in je posredno vplival na izgradnjo infrastrukture na slovenski strani. Dobra četrtina kapitala je bila namenjena izgradnji cestnega omrežja na področju Goriške (Štrukelj, 2004).

Kasnejši upad interesa po oskrbi z bencinom, je posledica uvedbe bonov (cene bencina za italijansko obmejno prebivalstvo so z uvedbo bonov znižali na slovensko raven cen), ki jih je italijanska stran uvedla zato, da bi preprečila velik odtok denarja na slovensko stran. V zadnjem času bi lahko kot vzrok, ki k nam pritegne največ Italijanov, omenili še zabavo, saj se je Nove Gorice z razvojem igralništva oprijel sloves zabavišnega centra. Gostje igralniških storitev niso samo prebivalci obmejnega pasu, pač pa prihajajo tudi iz bolj oddaljenih krajev Veneta in Furlanije (Waltritsch, 1993, str. 67).

C. Število tedensko opravljenih delovnih ur

Tabela 12: Osebe iz slovenskega dela Goriškega obmejnega pasu, ki delajo v sosednjih čezmejnih krajih po navedenem številu tedensko opravljenih delovnih ur (deleži skupnih navedb)

Sezonsko ali občasno delo	
Manj kot 10 ur tedensko	16,3 %
Od 10 do 20 ur tedensko	23,2 %
Od 20 do 40 ur tedensko	14,0 %
40 ali več ur tedensko	46,5 %

Vir: Bufon, 1995, str. 322.

Iz tabele je razvidno, da skoraj 50% prebivalstva slovenskega obmejnega pasu, ki dela v Italiji, dela 40 ali več ur tedensko, kar pomeni, da so tam zaposleni za poln delovni čas. Ostalih 50% pa v Italiji dela manj kot 40 ur na teden. Med te spadajo sezonski delavci, hišne pomočnice in druge oblike občasnega dela.

5. REZULTATI ANKETE

A. Metodika dela

Metodika dela je vsebovala več korakov:

1. izvedena je bila predhodna raziskava
2. postavljeni so bili cilji raziskave;
3. določena je bila ciljna skupina;
4. anketa je bila izvedena;
5. analiza in interpretacija rezultatov.

B. Predhodna raziskava

Cilj predhodne raziskave je bilo približati se obravnavanemu problemu in si zadati cilje, ki naj bi jih raziskava izpolnila. Po opravljeni predhodni raziskavi sem sestavila anketo.

C. Cilj raziskave

Cilj raziskave je bilo ugotoviti ali vse večja propustnost meje vpliva na rast gospodarstva. Zanimalo me je ali lahko razvoj posameznih gospodarskih panog povežemo z vse večjo propustnostjo meje. Z raziskavo sem želela dobiti približno oceno sodelovanja goriškega obmejnega pasu s sosednjo Italijo z vidika sodelovanja na trgovinskem področju, z vidika prenosa znanja in tehnologije ter skupnih vlaganj. V četrtem vprašanju so me zanimali dejavniki, ki so največ doprinesli k uspešnosti naštetih gospodarskih panog, v petem pa dejavniki, ki so krivi propad industrije na Goriškem.

D: Ciljna skupina

Ciljna skupina so bile še živeče ključne osebnosti s področja gospodarskega in političnega življenja, ki so delovale v obravnavanem obdobju. Nekatere med njimi to vlogo še danes opravljajo.

D. Potek dela in problemi, ki so se pojavili med izvajanjem ankete

Anketo sem izvedla v pogovoru z anketirano osebo. To mi je dalo možnost, da sem se bolj poglobljeno seznanila z obravnavano temo. Na ta način sem razširila svoje razumevanje obravnavane problematike in se dodatno seznanila s številnimi dogodki ter informacijami, ki jih v literaturi nisem zasledila. Med izvajanjem ankete sem se srečevala z naslednjimi problemi:

- anketiranci so imeli različne funkcije znotraj gospodarstva, kar je vplivalo na njihovo različno poznavanje problematike v gospodarstvu Goriške;
- različne funkcije znotraj gospodarstva lahko vplivajo na neenako vrednotenje posameznih preteklih dogodkov, obdobj in značilnosti gospodarstva;
- anketa zavzema obdobje zadnjih šestdesetih let, zato se poznavanje posameznih obdobj med anketiranci nekoliko razlikuje (glede na starost in funkcijo);
- nepopolna zbranost nekaterih anketiranih.

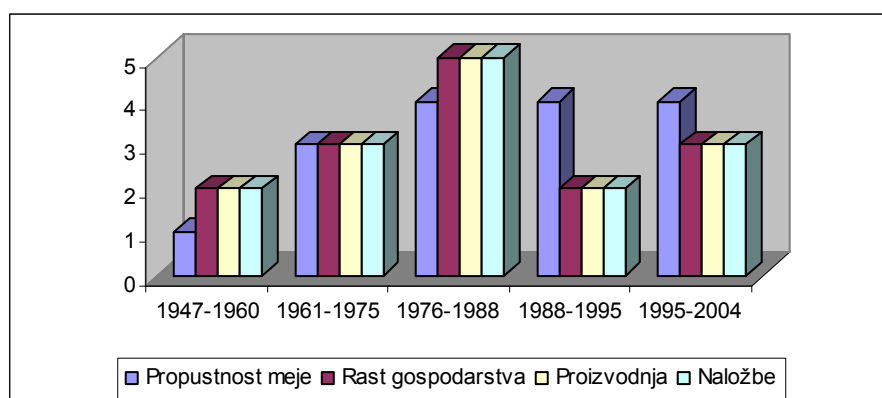
Problem »različnih funkcij« sem sprejela kot izziv, saj sem na ta način dobila možnost, da sem na problem gledala iz različnih vidikov. Menim, da ostali problemi niso tako moteči, da bi vplivali na končno oceno in zaključke raziskave. Na sodelovanje so se izbrane osebe dobro odzvale, saj je večina anketiranih podprla nadaljnje delo v smeri raziskave in pokazala velik interes nad obravnavano temo.

E. Analiza in interpretacija rezultatov

V anketi so gospodarstveniki izbrane kategorije ocenjevali z ocenami od ena do pet. Pri tem pomeni ocena 1 »najmanj«, ocena 5 pa pomeni »največ«.

1. V prvem vprašanju me je zanimalo ali večja propustnost meje vpliva na rast gospodarstva. Obenem me je zanimalo gibanje proizvodnje in naložb, katerih rast bi dodatno potrdila oceno o rasti gospodarstva.

Slika 4: Ocena rasti gospodarstva, obsega proizvodnje in obsega naložb po posameznih obdobjih glede na propustnost meje

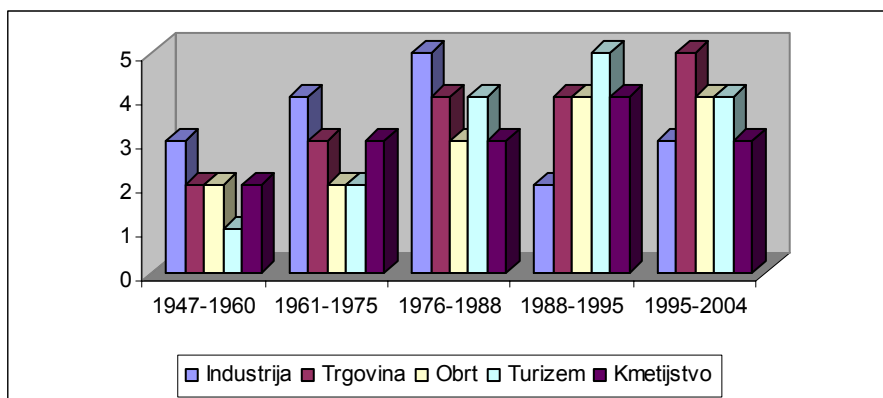

Vir: Podatki iz ankete, 2004.

Rezultati ankete kažejo, da je propustnost meje v drugem in tretjem obdobju naraščala. Podoben trend v tem obdobju kažeta tudi proizvodnja in naložbe, kar se odraža v pozitivni rasti gospodarstva. V začetku devetdesetih pa se je prišlo do gospodarske krize, saj se proizvodnja, naložbe in rast gospodarstva vidno zmanjšajo, ne glede na nespremenjeno propustnost meje. Kot bomo kasneje videli, je gospodarska kriza predvsem posledica izgube jugoslovanskih trgov in zato krize v industrijskem sektorju. V zadnjem obdobju se stanje gospodarstva ponovno izboljša, vendar še vedno ne dosega uspehov, ki jih je goriško gospodarstvo dosegalo v sedemdesetih in osemdesetih letih.

2. V drugem vprašanju me je zanimal trend rasti posameznih panog znotraj proučevanega obdobja. Na ta način sem vse večjo propustnost meje primerjala z rastjo posameznih panog.

Slika 5: Ocena razvojnega trenda posameznih gospodarskih panog

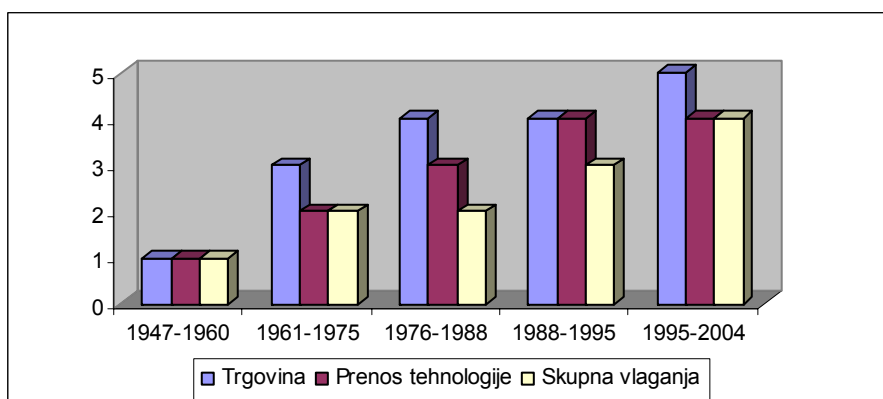

Vir: Podatki iz ankete, 2004.

Iz slike je razvidno, da je v prvi pol. opazovanega obdobja znotraj gospodarskih panog prevladovala industrija, medtem ko so bile ostale panoge manj izrazite. Industrija je rasla v 70. in začetku 80. let, nakar je pričela nazadovati. V tem obdobju vztrajno narašča trgovina (maloobmejni sporazumi), ki postane v začetku 90. skoraj popolnoma liberalizirana in doseže najvišjo oceno prav v zadnjem obdobju. Podoben trend je značilen tudi za turizem, ki je zaznamoval konec 80. in začetek 90. let, v sedanjem času pa je nekoliko izgubil na vrednosti. Ta sektor je po mnenju anketirancev med zelo perspektivnimi, vendar bi bil potreben posodobitev. Trend naraščanja je opazen tudi znotraj obrtniške panoge. Ta je prav v zadnjem času po mnenju anketirancev največ pridobila na uspehu. Kmetijstvo se je nekoliko okrepilo v 70. in 80. letih in je višek doseglo v 90. letih (Goriška Brda), čeprav po mnenju anketirancev še ni izkoristilo vseh možnih potencialov.

3. V tretjem vprašanju me je zanimala ocena sodelovanja goriškega obmejnega pasu s sosednjo Italijo z vidika sodelovanja na trgovinskem področju, prenosa znanja in tehnologije ter skupnih vlaganj znotraj različnih proučevanih obdobj.

Slika 6: Ocena propustnosti meje

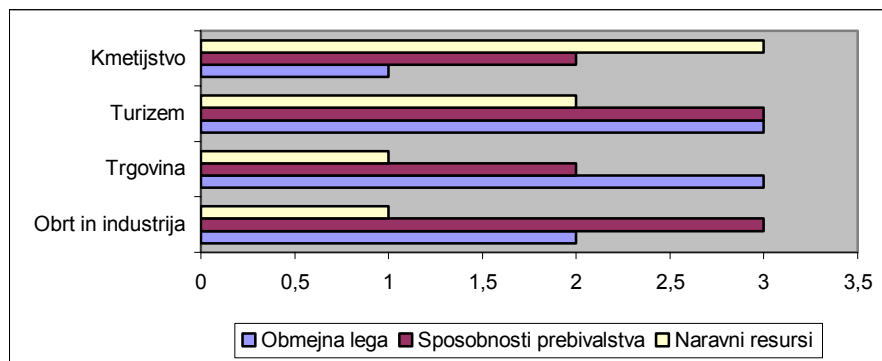
Vir: Podatki iz ankete, 2004.

Kot je razvidno iz slike o oceni propustnosti meje med Slovenijo (Jugoslavijo) in Italijo, je ta, gledano z vidika naraščanja trgovine, prenosa tehnologije ter skupnih vlaganj, vztrajno naraščala. Kljub temu, da je meja z vstopom Slovenije v EU postala popolnoma propustna za pretok blaga

in kapitala, pa do večjega gospodarskega sodelovanja (skupne raziskave in razvoj izdelkov, skupna vlaganja) še ni prišlo. To lepo prikazuje zgornja slika, saj je trgovina dosegla skoraj maksimalno možno propustnost, medtem ko ostajajo možnosti prenosa znanja in tehnologije, skupnih vlaganj in drugih oblik poslovnega sodelovanja še neizkoriščene.

4. V četrtem vprašanju me je zanimalo, kateri izmed spodaj naštetih dejavnikov je največ doprinesel k uspešnosti naštetih gospodarskih panog.

Slika 7: Ocena vpliva obmejne lege, sposobnosti prebivalstva in naravnih virov na spodaj našete gospodarske panoge

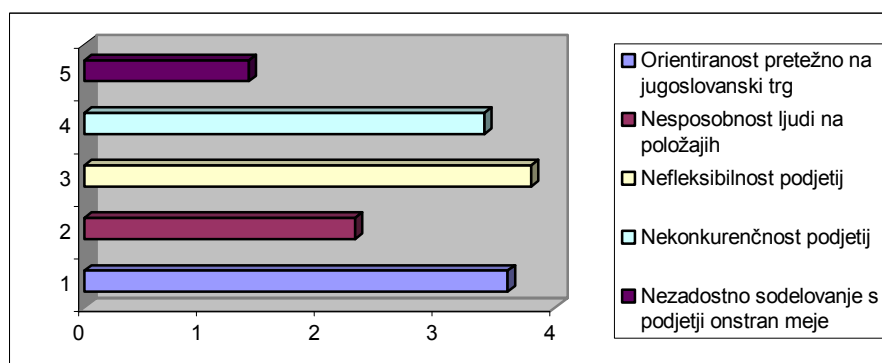

Vir: Rezultati iz ankete, 2004.

Po mnenju anketirancev obmejna lega najbolj vpliva na turizem in trgovino, manjši vpliv ima na obrt in industrijo, medtem ko obmejna lega za kmetijstvo ne predstavlja bistvene razvojne prednosti.

5. V petem vprašanju pa me je zanimalo, kateri izmed spodaj naštetih razlogov je imel največji vpliv na propad industrije na Goriškem v začetku 90. let.

Slika 8: Značilnosti gospodarstva, ki so najbolj vplivale na propad velikih industrijskih podjetij

Vir: Podatki iz ankete, 2004.

Raziskava je pokazala, da je po mnenju anketirancev prevladujoč bil razlog za propad goriških gigantov prav »nefleksibilnost podjetij« in »prevelika orientiranost na jugoslovanski trg«. Med bolj očitnimi vzroki pa je bila tudi »nekonkurenčnost proizvodnje«. »Nezadostno sodelovanje s

podjetji onstran meje« pa je po mnenju večine anketiranih najmanj odločilen faktor, ki je pripomogel k krizi v industrijskem sektorju.

6. ANALIZA SEDANJEGA STANJA GOSPODARSTVA NA GORIŠKEM

6.1. Pregled tradicionalnih gospodarskih dejavnosti

Sedanje gospodarske dejavnosti na Goriškem so v veliki meri posledica preteklega sodelovanja s sosednjim italijanskim obmejnim prostorom. Možnost preferencialnih maloobmejnih sporazumov je porodila močno zunanjetrgovinsko tradicijo tega območja, ki je bila pretežno usmerjena k posredovanju med Italijo in južnimi jugoslovanskimi republikami. Zunanjetrgovinske in obmejne dejavnosti pa so na Goriškem pogojile nastanek močnega špediterskega, transportnega in pretovorno–skladišnega sektorja. To tradicijo je vse do danes nadaljevala vrsta uspešnih manjših podjetij in fizičnih oseb. Na sosednji italijanski prostor je vezana tudi tradicija gostinske, turistične ter igralniške dejavnosti, pri katerih prevladujejo predvsem italijanski gostje (Crnica, 1997).

Gospodarski dejavniki goriškega območja so bili pionirji pri prenašanju oz. kopiranju italijanskih izdelkov in tehnologije v nekdanji Jugoslaviji. Ta proces se je razmahnil v petdesetih letih po uveljavitvi maloobmejnih sporazumov in se nadaljeval vse do oblikovanja lastnih razvojnih izdelkov po posameznih podjetjih. Na tej osnovi je nastala vrsta novogoriških in okoliških podjetij, ki sem jih omenila v četrtem poglavju. Mnoga so bila v svojih panogah med vodilnimi v tedanji Jugoslaviji, kar kaže na industrijsko nagnjenost in tradicijo. Iz korenin propadlih goriških gigantov so kasneje zrastle nova, majhna podjetja, ki so se in se v precejšnji meri še vedno zgledujejo, ali celo naslanjajo, na sosednje italijansko malo podjetništvo. V zadnjem času se pojavljajo zametki majhnih, toda visoko specializiranih podjetij (Instrumental Technologies, Goap), kar kaže na vse večjo usmeritev k panogam z visoko dodano vrednostjo (Malnič, 1999, str. 177).

6.2. Ekonomski kazalci poslovanja gospodarskih družb v Mestni občini Nova Gorica

Na območju UE Nova Gorica je bilo leta 2003 registriranih 1172 gospodarskih družb. Družbe so v veliki meri izvozno usmerjene, saj prinašajo prihodki od prodaje na tujem trgu dobro tretjino (35,9%) vseh prihodkov. Delež teh prihodkov narašča in presega slovensko povprečje prihodkov od prodaje na tujem trgu (Informacija o poslovanju gospodarskih družb, 2004, str. 34). Ker je MONG center Goriške in zaposluje večino delovne sile obravnavanega območja, ekonomski kazalci MONG relativno dobro predstavljajo trend gospodarstva na Goriškem. Kot bomo videli, je bil ta trend v letu 2001 v veliki večini kazalcev negativen, kar kaže na upadanje gospodarske uspešnosti Goriške.

Spodaj naštetimi ekonomskimi kazalci veljajo za gospodarske družbe v MONG:

- celotna gospodarnost v MONG je pod regijskim in pod slovenskim povprečjem in tako v MONG kot tudi v Goriški regiji pada, medtem ko je v Sloveniji začela naraščati;
- donosnost kapitala v MONG je pod regijskim in pod slovenskim povprečjem in pada, v letu 2001 je bila negativna; tudi v Goriški regiji je bila negativna, v Sloveniji pa je bila pozitivna;
- donosnost sredstev v MONG je pod regijskim in pod slovenskim povprečjem in pada, v letu 2001 je bila negativna; tudi v Goriški regiji je bila v letu 2001 negativna, v Sloveniji je pozitivna, vendar pada;
- prihodki na zaposlenega v MONG so nad regijskim povprečjem in pod slovenskim povprečjem, naraščajo degresivno in v manjši meri kot v Goriški regiji in v Sloveniji;
- čisti dobiček na zaposlenega v MONG je pod regijskim in pod slovenskim povprečjem, vendar narašča progresivno, medtem ko v Goriški regiji in v Sloveniji narašča degresivno;
- povprečna plača na zaposlenega v MONG presega regijsko in tudi slovensko povprečno plačo na zaposlenega, vendar raste počasneje od regijskega in slovenskega povprečja (Strategija gospodarskega razvoja Mestne občine Nova Gorica, 2003, str.18).

6.3. Analiza obstoječih gospodarskih dejavnosti - BCG matrika

Tabela 13: Analiza obstoječih gospodarskih panog – BCG matrika

<p>ZVEZDE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT) - Turizem - Finančno posredništvo in banke 	<p>KRAVE MOLZNICE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Igralništvo - Predelovalne dejavnosti - Promet (avtoprevoznštvo, skladiščenje) - Oskrba z elektriko, plinom in vodo
<p>VPRAŠAJI:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izobraževanje - nepremičnine, najem in poslovne storitve - Trgovina, popravila motornih vozil - Zdravstvo in socialno varstvo - Kovinsko predelovalna industrija - Lesna industrija - Kmetijstvo 	<p>PSI:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gostinci - Gradbeništvo - Tekstilna industrija

Vir: Strategija gospodarskega razvoja mestne občine Nova Gorica, 2003, str. 56.

Največji prihodek goriškega gospodarstva še vedno predstavljajo igralništvo, predelovalne dejavnosti, avtoprevoznštvo, skladiščenje ter oskrba z elektriko, plinom in vodo, čeprav omenjene dejavnosti nimajo dolgoročne perspektive. Med panoge, ki takorekoč več niso dobičkonosne pa štejemo gostinstvo, gradbeništvo in tekstilno industrijo. Med najbolj perspektivne gospodarske panoge goriškega gospodarstva sodijo informacijsko–komunikacijska

dejavnost, turizem in finančno posredništvo ter banke. Med obetavne, vendar še vprašljive dejavnosti, pa štejemo vse gospodarske panoge, ki sodijo pod »vprašaje«.

6.4. Regionalna SWOT analiza

A. Prednosti

1. Naravne lepote - potencialne možnosti, ki jih turizmu nudi krajinska dediščina ter kakovost kulturne in naravne dediščine, obilo vodnih virov in kakovostna pitna voda, raznolika neokrnjena narava, obsežni gozdni potenciali;
2. Ugodna geografska lega - ugodna zemljepisna in transportna lega (obmejni prostor) in hkrati bližina velikih središč, ugodne naravne danosti;
3. Gospodarstvo - izvozno usmerjeno gospodarstvo, poznavanje trgov bivše Jugoslavije, dobro poznavanje italijanske kulture, jezika in vrednot, možnost sodelovanja z italijanskimi inštitucijami in podjetji, številne možnosti za razvoj ekoturizma, zametki podjetij, ki s svojo specialistično dejavnostjo sodijo v sam evropski vrh (Goap);
4. Človeški viri - razvoj programov usposabljanja (politehnika);
5. Kmetijstvo - mnogi kakovostni in prepoznavni kmetijski produkti (vino, sadje), vse večji interes za okolju prijazno kmetovanje (Regionalni razvojni program Severne primorske, 2003, str. 11).

B. Slabosti

1. Šibko gospodarstvo - problem brezposelnosti in odseljevanja, kar je deloma posledica pomanjkanja vzpodbudnega podjetniškega okolja in zato odliv strokovnih kadrov, velike razlike v stopnji gospodarske razvitosti posameznih območij regije, premalo povezovanja v regiji-odsotnost razvojnih sinergij, majhno število proizvodnih obratov, pomanjkanje zahtevnejših delovnih mest, majhno število inovacij, prepočasno odzivanje regije na procese povezovanja in globalizacije, neizkoriščene možnosti na področju turizma in nepovezano turistično gospodarstvo;
2. Človeški viri - prenizka izobrazbena struktura, mladi kadri se ne vračajo v regijo, premajhna osveščenost prebivalstva o novih razmerah na trgu dela (o nujnosti izobraževanja, uveljavljanja nove ekonomije, povezovanja), pomanjkanje različnih programov za različne ciljne skupine (mlade, stare, invalide);
3. Okolje in prostor - slabe cestne povezave, neprimernost transportnih storitev, ni celovitih strategij in operativnih programov za razvoj zaščitenih področij, nepovezanost pri urejanju prostora in odsotnost programa za varstvo okolja;
4. Problemi pri čezmejnem sodelovanju - razlike v zakonodajni/institucionalni ureditvi, ki bi omogočile ustrezno pripravo predpisov, različna kultura in jezik, obstoj morebitnih ostankov nacionalizma, togost sistema sodelovanja, težave pri institucionalnih stikih, neustrezna pripravljenost upravnega kadra za vodenje čezmejnega sodelovanja (konservativna mentaliteta);

5. Prebivalstvo - slaba demografska slika regije (najvišji indeks staranja med vsemi regijami), 80% regije je demografsko ogrožene (Regionalni razvojni program Severne primorske, 2003, str. 11).

C. Priložnosti

1. Turizem - razvojne priložnosti na področju turizma, ki mora biti podprt z ustreznimi prometnimi povezavami in turističnimi paketi obmejnih regij, povezovanje turizma, kmetijstva in storitvenih dejavnosti (Nemec, 2004, str. 15);

2. Gospodarstvo - razvoj infrastruktur, struktur ter dejavnosti, s čimer bi popravili situacijo do katere je prišlo po vojni zaradi meje – čezmejno sodelovanje, razvoj podpornega okolja na regionalni ravni, strateško povezovanje (grozdenje podjetij, mrežno povezovanje), razvoj elektrokovinske panoge ter novih tehnologij pri izkoriščanju obnovljivih virov energije (biomasa, burja);

3. Čezmejne povezave - napredek in razvoj okolja, prostora, kulture, športa in socialne problematike v sodelovanju in odpiranju meja, vstop v EU, sredstva skladov EU in drugih mednarodnih institucij namenjenih obmejnemu območju in podpiranju novih pobud;

4. Okolje in prostor - večji poudarek na prednostih ozemlja, vključno z izkoriščanjem naravnih znamenitosti, izraba obnovljivih in geotermalnih virov v regiji, povečanje železniškoprometne vloge regije;

5. Človeški viri - ustanovitev Goriške univerze oz. mreže visokošolskih organizacij, znanstvenoraziskovalnih in kulturnih ustanov ter delovanje fakultet v različnih krajih, sodelovanja izobraževanja, raziskovanja in gospodarstva, razvoj izobraževalnih programov za vse prebivalstvo (Nemec, 2004, str.15);

6. Občutek mentalitete bližine - za italijanske partnerje (npr. kraška planota je velika obojestranska mentaliteta ovira za navezovanje stikov s Trstom – te ovire na Goriškem ni);

7. Občutek »drugačnosti« (mediteranskosti) - v smislu vklopljenosti v drugačen prostor z vidika dejavnikov notranje Slovenije in širšega zaledja (Malnič, 1999, str. 181).

D. Tveganja in nevarnosti

1. Čezmejno sodelovanje - počasno odzivanje na regije in procese povezovanja in globalizacije, prevlada ene kulture nad drugo, zapiranje pred priložnostmi, ki jih nudi čezmejno sodelovanje (nazadosten vpogled na priložnosti), nevarnost, da bi bila pričakovanja prevelika, vendar nezadostno definirana in zato neizpolnjena;

3. Politične odločitve - centralizacija odločanja na državni ravni, neustrezna in neusklajena zakonodaja ter neučinkovite regionalne spodbude;

4. Človeški viri - nepovezano pridobivanje sredstev za razvoj človeških virov, nadaljevanje »bega možganov«, staranje prebivalstva;

5. Okolje in prostor - nestimulativen način zaščite posameznih zavarovanih območij, slabšanje cestnih povezav in transporta, premalo sredstev za izvajanje celovitih programov razvoja podeželja in zavarovanih območij;

6. Izoliranost - strah pred spremembami in nezadostno znanje;

7. Pretirano zaupanje - pretirano zaupanje, da bo padec meje in vstop v EU pospešil gospodarski razvoj in zato premajhno prizadevanje za uresničitev zadanih ciljev;
8. Gospodarstvo - pomanjkanje kadrov za inovacijsko tehnološki preboj regije ter za pripravi ustreznih projektov za strukturne sklade EU, relativno šibak pretok znanja znotraj regije in med regijami, toga zakonodaja za podjetništvo, nezadostne vzpodbude za nova in obstoječa podjetja, premajhna usposobljenost lokalnih ponudnikov za tekmovanje na odprtem trgu (Regionalni razvojni program Severne primorske, 2003, str. 11)

6.5. Povzetek ugotovitev

- za uspešen gospodarski razvoj potrebno ustvariti pogoje, ki bodo spodbujali povezovanje in bolj aktivno sodelovanje med malimi in srednjimi podjetji;
- pospeševaje obstoječega in podpiranje novega malega podjetništva s preizkušenimi ukrepi (razvojne agencije, poslovno inovativni centri, informacijski centri);
- pomembno za vse panoge je prav skupno nastopanje na trgih, tako domačih kot tujih, še posebno pa ob vstopu Slovenije v EU;
- dejstvo je, da obstaja veliko malih in srednjih podjetij, ki se ukvarjajo s proizvodnim procesom v celoti. S takšnim načinom dela tudi v prihodnje, podjetja ne bodo sposobna količinsko zadovoljiti naročil kupcev. Mala in srednja podjetja se bodo morala specializirati, povezati v grozde in se soočiti z vedno bolj zahtevnim trgom. Pri tem je pomembno, da se podjetja internacionalizirajo;
- ustvariti je potrebno pogoje za dvig dodane vrednosti po posameznih razvojnih panogah;
- pomembno je, da se na goriško pripelje in zadrži visoko usposobljene kadre ter se jim zagotovi določeno kvaliteto življenja;
- diferenciacija turističnih dejavnosti, ker sedaj enostransko prevladuje igralništvo, ki pa je zaradi konfliktnosti do sosedov negotova (Strategija gospodarskega razvoja mestne občine Nova Gorica, 2003, str. 56).

7. PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI ČEZMEJNEGA SODELOVANJA

7.1. Strateška lega Goriške

Ugodna strateška lega je ena najmočnejših točk Goriške, ki odpira veliko možnosti za prihodnji gospodarski razvoj. Goriška meji na italijanski Severovzhod (dežele F-JK, Veneto in Tridentinsko–Poadižje) za katerega je značilno, da je bolj razvit od italijanskega povprečja in da doživlja hitrejšo ekonomsko rast. To je predvsem zasluga majhnih izvoznih podjetij, ki so najbolj vitalna v gospodarstvu Severovzhoda Italije. V preteklosti je bila za F-JK in Veneto kot izvozni trg zlasti pomembna jugovzhodna Evropa in tudi Slovenija, tako zaradi bližine kot zaradi preferenčnega sporazuma o maloobmejni menjavi (Vrsaj, 1993, str. 21). Obnova političnih in gospodarskih razmer na Balkanu in odpiranje vzhodne Evrope je prav gotovo velik poslovni izziv evropskih razsežnosti. Italijanska vlada od dežele F-JK pričakuje, da se iz mejne dežele pretvori v »odskočno desko«¹ proti vzhodnoevropskim trgom, pri čemer bo veliko vlogo imel tudi slovenski goriški obmejni prostor (Malnič, 1990, str. 25).

Zgodovinski dogodki so v 20. stoletju razbili nekoč enotno regijo in pretrgali mnoge vezi, ki so pred tem nastajale skozi stoletja. Danes je jasno, da je prav ločen ekonomski razvoj pripeljal do neenakih razvojnih rezultatov (Malnič, 1996a, str. 56). Tako je za slovensko stran regije značilno, da ni popolnoma izrabila vseh resursov, predvsem človeških. Majhna in srednja podjetja (v nadaljevanju MSP) so sicer zelo številna, a ne uspejo normalno rasti in doseči velikosti, ki bi jim omogočala lažji konkurenčni boj. Nerazvito podjetniško–spodbujevalno okolje je eden glavnih razlogov za majhno razpoložljivost in nerazvito ponudbo naprednih storitev. Italijanska stran obmejne regije pa predstavlja primer uspešnega gospodarskega razvoja, ki temelji na industrijskih okrožjih z močnimi MSP, z raznovrstnimi grozdi proizvodnih podjetij, ki pa že prehaja v fazo zrelosti in se srečuje s težavami pri nadaljnjem širjenju ter kakovostnem izboljšanju svojega razvojnega modela. Med omejitvami, s katerimi se srečuje ta stran, je pomanjkanje človeških virov ter počasna rast tradicionalnih trgov, ki so njeni najpogostejši partnerji (Sfiligoj, 2000, str. 10).

Razširitev EU predstavlja za obmejno območje in za njegovo gospodarsko strukturo trenutek bistvenih odločitev in pričakovanih globokih sprememb. Slovenska in italijanska obmejna stran stojita pred podobnimi razvojnimi izzivi in priložnostmi. Povezovanje malih in srednjih podjetij slovenske strani, ki so sorazmeroma mlada, s podjetji tradicionalnega modela industrijskih okrožij na italijanski strani, lahko pripelje do naprednega modela diverzificiranega industrijskega območja za celotno čezmejno regijo. V tej perspektivi predstavlja slovenska stran obmejne regije priložnost za italijansko stran, da napravi kakovostni preskok. Na drugi strani predstavlja italijanska stran obmejne regije priložnost za Slovenijo, da postane del čezmejne regije z ekonomskim modelom visoko razvitega okrožja (Sfiligoj, 2000, str.1).

Razvojno možnost obmejnega območja predstavlja tudi specializacija določenih storitev na eni in določenih storitev na drugi strani nekdanje meje. Tako bi se slovenska stran lahko specializirala v informacijsko–komunikacijski tehnologiji, v kateri ima že sedaj določene komparativne prednosti v primerjavi z italijanskim obmejnim prostorom. V tem primeru, bi te storitve opravljala tudi za italijanski obmejni pas, medtem ko bi se slednji specializiral v drugih perspektivnih storitvenih področjih. S tem bi omogočili večjo ekonomijo obsega in dosegli hitrejši tehnološki in gospodarski razvoj obmejnega območja (Lampret, 2004).

Razvojni načrti nekaterih slovenskih in italijanskih trgovskih ponudnikov že upoštevajo zakonitosti in tržne razmere sosednjega trga. Tako je eden pomembnejših razvojnih načrtov družinskega podjetja Peloz prav prodor na bližnji italijanski trg. V pelozovih mesnicah na Goriškem so Italijani redni kupci vse od njihovega odprtja, zato podjetje že dalj časa razmišlja o odprtju prodajalne mesa in mesnih izdelkov v italijanski Gorici (Crnica, 2004, str.13). Podobno velja tudi za podjetje Mlinotest, ki prav tako že dalj časa razmišlja o gradnji pekarn v italijanskem obmejnem pasu (Bašin, 2004). Če je bila torej »voda« tista, ki je simbolično predstavljala rdečo nit gospodarskega sodelovanja med italijanskim in slovenskim delom Goriške, to vlogo v zadnjem času prevzema »energija«. Trenutno so namreč v teku pogovori o gradnji tehnološko napredne tovarne v Ajbi, ki bo proizvajala vršno energijo. Ta bo zadovoljila potrebe po energiji v špici njene porabe in bo zadovoljila tako slovenske kot tudi italijanske

uporabnike. S tem se potrjuje že omenjeno dejstvo, da narava sama ruši »umetne« meje, ki jih postavlja človek (Štrukelj, 2004).

Z izvedbo strategije povezovanja MSP na obeh straneh meje bi bilo mogoče vzpostaviti »koridor nove ekonomije«, ki bi presegel mejo med regijama. Proizvodna in storitvena podjetja bi morala poslovati po najnaprednejših standardih skupaj z raziskovalnimi laboratoriji, storitvenimi in izobraževalnimi centri ter s pomočjo razpoložljive infrastrukture, z dostopom do zasebnega kapitala, javnega financiranja in z institucionalno podporo izkoriščati ekonomijo obsega, kar bi okrepilo proizvodno specializacijo. Na ta način bi okrepili šibko proizvodnjo in ustvarili nove grozde z visoko dodano vrednostjo ter mednarodno konkurenčnostjo. Rezultat bi bil torej preoblikovanje slovensko–italijanske čezmejne regije v pomemben »motor za razvijanje nove ekonomije«, ki bi lahko hkrati omogočila konkurenčne prednosti tudi v tradicionalnih gospodarskih dejavnostih (Sfiligoj, 2000, str. 10).

Nobena od obeh strani ne more doseči cilja samostojno, lahko pa ga dosežeta s skupnimi močmi. Ta scenarij se opira na sinergije med komplementarnimi lokalnimi viri in aktiviranjem zunanjih naložb ter resursov, tako da v največji meri izrablja priložnosti ekonomske integracije obeh obmejnih območij ter spodbud, ki jih prinaša vstop Slovenije v EU. Šele »širok razvojni scenarij« oz. razvoj širše regije na obeh straneh nekdanje meje, lahko zagotovi trajno rast gospodarstva v času vse večje konkurence in globalizacije. Nov središčni položaj enotnega območja in njegove infrastrukturne zmožnosti, ki bodo na voljo s širjenjem EU, ustvarjajo potrebne pogoje za uresničitev modela naprednega industrijskega območja, od katerega bo lahko imela korist vsa Slovenija, širša območja Italije in druge regije Srednje Evrope in Balkana. »Model ločene rasti« neke regije, ki bi temeljil na tako imenovanem »modelu diferencirane rasti«, kjer je hitrost prilagojena značilnostim posamezne regije, lahko na koncu prepreči predvideni razvoj te regije (Sfiligoj, 2000, str. 2). Tudi po zelo optimistični oceni ta scenarij pripelje na dolgi rok le do ločenega, vendar neenakega razvoja regij na obeh straneh meje. V najslabšem primeru je rezultat razvoj z ničelno vsoto, najverjetneje v škodo manj razvite strani (Sfiligoj, 2000, str. 11).

7.1.1. Ukrepi za zagotavljanje trajne rasti na Goriškem

V začetku 90. let so v Sloveniji procesi prestrukturiranja in privatizacije gospodarstva oblikovali sistem pretežno majhnih družinskih podjetij. Svojo dejavnost opravljajo večinoma v tradicionalnih industrijskih sektorjih, v kmetijstvu, turizmu ter drugih storitvenih dejavnostih. Ta podjetniški sektor, ki je sorazmerno šibak, se na italijanski strani meje srečuje z močno razvitim sistemom, sestavljenim iz pomembnih proizvodnih okrožij (pohištvo, prehrabni izdelki) s specializiranimi MSP, mrežo naprednih storitev, številnimi raziskovalnimi laboratoriji ter velikimi multinacionalnimi podjetji (Sfiligoj, 2000, str. 3).

Če analiziramo ekonomsko stanje na slovensko–italijanski meji, ugotovimo da je prvi ukrep, ki ga je potrebno sprejeti na slovenskem obmejnem območju, sistematično izboljšanje splošnega sistema za podporo podjetništva. V ta namen je nujno sodelovanje in povezovanje med

slovenskimi regionalnimi in lokalnimi razvojnimi agencijami z bogatim italijanskim institucionalnim in asociativnim podpornim sistemom za MSP. Za zagon sodelovanja med podjetji ter za oblikovanje grozdov in čezmejnih območij bi lahko uporabili izkušnje in znanje (know-how) italijanskih partnerskih organizacij (Sfiligoj, 2000, str. 15).

Drugi ukrep temelji na učinkoviti izrabi konkurenčnih prednosti z uporabo obstoječih in potencialnih regionalnih virov. Te, še premalo izkoriščene priložnosti, bodo lahko izkoriščene le ob ustrezni promociji celotnega slovensko–italijanskega območja pri tujih investitorjih. Ta področja so: oblikovanje koridorja za visoko tehnologijo, razvoj čezmejnih območij in grozdov ter napredna logistična vozlišča v podporo transportnemu koridorju (iz Italije proti jugo-vzhodni in vzhodni Evropi) (Sfiligoj, 2000, str. 15).

Tretji ukrep je usposabljanje in razvoj podjetniških zmogljivosti za temeljito podporo podjetništva. Na slovenskem obmejnem območju potekajo razne oblike usposabljanja, ki bi jih lahko izboljšali z izkušnjami, ki jih ima italijansko obmejno območje. V ta namen bi lahko uporabili animiranje ciljnih skupin z izvedbo, tehnično podporo in nadzorom MSP (Sfiligoj, 2000, str. 15).

Četrty ukrep predstavlja razvoj povezav med MSP ter velikimi podjetji. Na italijanski strani se že razvijajo take oblike industrijskega partnerstva, ki temeljijo na komplementarnosti velikih podjetij in raznih specializiranih kooperantov ter dobaviteljev. Ti sodelujejo že v najbolj zgodnji fazi življenjskega cikla izdelkov kot so: oblikovanje, preskušanje, prototipi in podobno. Slovenskim MSP bi tak način industrijskega partnerstva prav gotovo omogočil boljši izkoristek proizvodnih zmogljivosti in pomagal preseči njihove nezadovoljive zmožnosti za inovacije, trženje in komercializacijo izdelkov. Poleg nekaterih slovenskih lesnih podjetij, ki že dolgo sodelujejo s tako imenovanim »trikotnikom stolov« Manzano –San Giovanni al Natisone – Corno di Rosazzo, je čezmejna poslovna kooperacija izredno maloštevilčna (Sfiligoj, 2000, str. 16). Eden redkih primerov je poslovno sodelovanje med svetovno znanim podjetjem Danieli iz Manzana in podjetjem Proma d.o.o. iz Nove Gorice (Lampret, 2004).

Naslednji ukrep je okrepitev sistema za podporo podjetništva, s čimer naj bi pospešili podjetniško dinamiko (ustanavljanje, razvoj ter privabljanje podjetij). Ukrep vključuje izgradnjo industrijskih podjetniških con, ustanovitev garancijskih skladov za financiranje MSP, inovacijskih mrež in tehnoloških parkov, »grozdenje«, razvoj podeželja, turistične ponudbe, preoblikovanje dejavnosti na mejnih prehodih in prosto-trgovinskih con. Programski paket zagotavlja pomembne učinke prelivanja z obmejnega območja na druge dele Slovenije, saj se ustvarjen učinek in pridobljena znanja lokalnih razvojnih agencij ter podpornih institucij, lahko prenese na druge slovenske regije (Sfiligoj, 2000, str. 16).

Kot smo videli je zagotavljanje trajne rasti mogoče zagotoviti le ob sodelovanju s sosedi. Na ta način bi se v prihodnosti prek Goriške lahko nadaljeval vzorec malega in srednjega podjetništva, ki je doslej prišel do Furlanije. Glede na vsa opisana dogajanja, pa tudi teženj v lastnem gospodarstvu, bi morala slovenska politika razviti večjo občutljivost za možnost ekonomskega

uveljavljanja svoje prehodnosti in strateške lege – in tudi po zgledu naših zahodnih sosedov – v ta namen razvijati primerne institucije in intervencionistični instrumentarij (Sfiligoj, 2000, str. 16).

7.2. Programi čezmejnega sodelovanja

Posebno priložnost za obmejna območja predstavljajo evropski programi čezmejnega sodelovanja, katerih cilj je preseganje meje tako na gospodarskem kot na družbenem področju. V zadnjem času opazimo vse večjo institucionalno mobilizacijo na obeh straneh meje kot odgovor na evropske vzpodbude, ki s finančnimi podporami pomembno prispevajo k spodbujanju razvoja in sodelovanja obmejnih območij.

7.2.1. Tranzicijsko in predpristopno obdobje (1994-2000)

V predpristopnem obdobju je bilo v skupnem sodelovanju z Italijo pripravljenih več kot 50 projektov s področij transporta in obmejne infrastrukture, okolja, turizma, kmetijstva, drobnega gospodarstva, kulture in človeških virov. V okviru tega sodelovanja so bile zgrajene ali posodobljene nekatere cestne povezave in obmejna infrastruktura, še posebej v odročnih obmejnih območjih na Goriškem, Tolminskem in Bovškem, ki sedaj omogočajo hitrejša in boljše povezovanje. Zgrajene so bile ali so v zaključni fazi nekatere čistilne naprave, kot na primer v Ilirski Bistrici in Vipavi. Narejena je bila različna komunalna infrastruktura, na primer v Sežani ali na Gorjanskem, kar bo prispevalo k izboljšanju čistosti voda in boljši kakovosti pitne vode. S pomočjo teh sredstev je bil postavljen poslovni inkubator v Sežani, ki je doprinesel okrog 200 novih delovnih mest in katerega cilj je pospeševanje čezmejnega sodelovanja na področju malega gospodarstva. Na področju kmetijstva so bila vzpostavljena številna sodelovanja in izvedeni različni projekti in oblikovane vinske in sadne poti ter izobraževanja kmetov na Krasu in ostalih obmejnih območjih. Vzpostavljena so bila številna sodelovanja na področju turizma in kulture. V okviru tega so bili tudi projekti zaščite kulturne dediščine. Pomemben del povezovanja iz tega obdobja predstavlja Sklad za male projekte kot eden izmed ukrepov programa Phare čezmejnega sodelovanja, ki se je zaradi svoje neposrednosti izkazal za učinkovit mehanizem finančne pomoči manjšim projektom (Press Releases, 2004).

7.2.2. Projekti v pristopnem obdobju 2000-2003

V tem obdobju je bilo na razpolago 2.5 mio EUR na leto za čezmejno sodelovanje na slovensko-italijanski meji, in sicer 2 mio EUR za velike projekte in 0.5 mio EUR za male projekte. Med velike projekte lahko štejemo 3 programe, ki jih je Slovenija namenila za izgradnjo čistilnih naprav in kanalizacijskih omrežij, krepitvi podjetništva s pomočjo podjetniškega povezovanja in grozdenja ter preoblikovanju aktivnosti na mejnih prehodih z zagotovitvijo infrastrukture za potrebe Primorskega tehnološkega parka v Vrtojbi in Poslovno-inovacijskega centra v Sežani. Program Phare se je zelo dobro prijel na lokalni ravni, predvsem pri podjetjih. Iz njega so črpali sredstva za projekte s področja transporta, gospodarske infrastrukture za podjetništvo, okoljsko

infrastrukturo in razvoj človeških virov. V obdobju 2004-2006 se bodo izvajali še 3 Skladi za male projekte iz obdobja 2000-2003 po Pharovih postopkih (Kranjec, 2003).

7.2.3. Preoblikovanje Phare CBC v Interreg III A SLO/IT za obdobje 2004-2006

Za obdobje 2000-2006 je Slovenija skupaj s čezmejnimi partnerji pripravila Skupni programski dokument Interreg III A/Phare CBC Italija-Slovenija 2000-2006, ki definira prioritete sodelovanja in je podlaga za pripravo projektov. Dokument predvideva skupne bilateralne programe ter postopno skupno izvajanje Phare CBC/Interreg. Z letom 2004 se je skupni programski dokument preimenoval v Program evropske pobude Interreg III A Italija/Slovenija (angl. Community Initiative Programme (CIP) Interreg III A Italy – Slovenia 2000-2006). V CIP Interreg III A Italy – Slovenia 2000-2006 so opredeljeni cilji in strategija čezmejnega sodelovanja. Glavni namen tovrstnega integriranja je izničiti fizične in kulturne ovire, ki so še vedno prisotne med državama in promovirati skupen razvoj območja. Za obdobje 2004-2006 je za sodelovanje z Italijo namenjenih 4.729.702 EUR Interreg sredstev. Država bo zagotovila 25 odstotno sofinanciranje. V prilogi 4 so v tabeli prikazani prioritetni ukrepi in projekti pri čezmejnem sodelovanju SLO/IT (Informacija o pripravah za izvajanje Pobude skupnosti Interreg III v Sloveniji, 2003, str. 15).

7.2.4. Strategija sodelovanja SLO/IT v čezmejnih programih Interreg IIIA

V splošnem je namen programa ohraniti in dvigniti kulturno dediščino, izboljšati konkurenčnost podjetij, povečati zaposlitvene priložnosti, onemogočiti zmanjševanje prebivalstva, izboljšati kvaliteto življenja in povečati čezmejno sodelovanje na vseh področjih. ARR je do sedaj organizirala že vrsto delavnic na temo vsebine in prioritet programa Interreg III A ter strategije sodelovanja Slovenije pri tem programu. Skladno s prioritetskimi cilji so določili tudi ukrepe in ovrednotili projekte za posamezen program. Kot temeljni cilji bilateralnega sodelovanja med Slovenija in Italija so izpostavljena predvsem sledeča področja: trajnostni razvoj čezmejnega območja, preseganje ovir in omejitev, ki izhajajo iz periferne lege, razvoj človeških virov in olajšanje tranzicije po širitvi EU. Projekti, ki najbolj sovpadajo s temi cilji, bi lahko bili: prestrukturiranje mejnih prehodov, tehnološki parki in inovacije, razvoj srednjih in malih podjetij (SMP), industrijske cone, storitve za SMP, financiranje SMP, infrastruktura in storitve.

V obdobju 2004-2006 bo Slovenija sredstva usmerila v tiste prednostne naloge in ukrepe, ki do sedaj finančno še niso bili podprti. Tako bo podprto izvajanje projektov v okviru prve prednostne naloge Trajnostni razvoj čezmejnega območja in sicer ukrep Varstvo, ohranjanje ter razvoj okolja in prostora, za katero bo namenjenih 2.033.722 EUR. Podprta pa bosta tako ukrepa Čezmejno sodelovanje na področju turizma in Čezmejno sodelovanje na področju primarnega sektorja, kot tudi druge prednostne naloge Gospodarskega sodelovanja z višino sredstev v vrednosti 2.364.851 EUR. Sredstva v znesku 331.079 EUR bodo namenjena tudi tehnični pomoči pri izvajanju programa (Informacija o pripravah za izvajanje Pobude skupnosti Interreg III v Sloveniji, 2003, str. 7).

7.2.5. Trenutna ocena projektov

Trenutna ocena projektov kaže, da so le-ti dokaj slabo definirani, majhni po obsegu in nerealni, saj vključujejo tudi aktivnosti, ki niso upravičene do sofinanciranja. Posledično so nerealni tudi stroški, nosilci pa pogosto neprimerni. Projekti so si pogosto zelo podobni in malo je takih, ki bi imeli velik čezmejni učinek in bi pripomogli k širjenju slovenskega gospodarskega prostora. Zaenkrat je prekomejni učinek bolj na nivoju vzpostavljanja sodelovanja s partnerji in investiranja poslovnih partnerjev pri nas. Udeležencem delavnic je program Interreg premalo poznan, predvsem jim niso jasni namen, strukture in postopki za prijavo projektov ter možnosti črpanja sredstev iz drugih skladov in programov. To kaže na šibko transparentnost priprave programov in projektov ter njihove izvedbe (Kranjec, 2003).

Na podlagi preteklih izkušenj in pripravljenih projektov je razvidno, da imajo večinoma podobne napake, ki se kažejo v pomanjkanju jasno zastavljenih ciljev in opredelitve namena posameznega projekta. Hkrati imajo zelo slabo definirano časovno izvedbo projekta, potrebo po finančnih sredstvih v posameznem obdobju in strukturah, financiranje, slabo usklajenost projekta (stroški, časovni okvir, cilji) in kot že rečeno, pomanjkanje čezmejnega vpliva in sodelovanja. Dobro pripravljen projekt naj bi vseboval jasno opredeljeno vizijo projekta, cilje, primerno poimenovanje projekta, partnerjev, definirane stroške po posameznih strukturah, projektno skupino, delovanje, čezmejni vpliv in koristi za vse vključene partnerje. Posebna pozornost mora biti usmerjena v stroške, ki morajo biti natančno opredeljeni. Stroškovna razčlenitev med drugim nakazuje tudi vire sofinanciranja. Projekt naj bi bil definiran kronološko po fazah nastajanja in delovanja. Hkrati mora biti opredeljena tudi organiziranost in struktura projekta. Prijavitelji projektov morajo paziti, da le-ti zadovoljujejo zahteve iz razpisa, zato je potrebno natančno prebrati navodila in kriterije (Millonig, 2000, str. 31).

Zgoraj omenjene težave, ki se pojavljajo v zvezi s sprejemanjem in izvajanjem programov čezmejnega sodelovanja, so pogosto vzrok za manjši uspeh posameznega projekta v primerjavi z načrtovanim. Posledica neučinkovitega ravnanja so manjši razvojni učinki na območju izvajanja projekta in s tem manjši izkoristek vseh možnih potencialov, ki jih čezmejni programi ponujajo. Posledice je čutiti v vse nižji podpori ter nezainteresiranosti javnosti za izvajanje čezmejnih projektov. Pristojne ustanove ter izvajalci projektov bodo morali, za pridobitev večje kredibilnosti tovrstnih projektov in večjega zaupanja s strani javnosti, z vidnimi rezultati potrditi pomen tovrstnih projektov za prihodnji razvoj celotnega obmejnega območja. Šele celovito čezmejno sodelovanje v slovensko-italijanski obmejni regiji bo, s pomočjo sistematičnega in integriranega pristopa, obstoječe potenciale čezmejnih projektov preoblikovalo v novo bogastvo in razvoj regije kot celote. To bo pripomoglo k povečanju privlačnosti obravnavanega območja ter k namestitvi domačih in tujih podjetij (Kranjec, 2003).

8. SKLEP

Slovenija je s 1. majem 2004 postala članica EU. Za Goriško to pomeni nov korak v zgodovinskem, družbenem in gospodarskem pogledu. Državna meja z Italijo je s tem dogodkom postala notranja meja EU za katero velja prost pretok blaga, kapitala in delovne sile. Te spremembe obetajo velike izzive, hkrati pa sprožajo kar nekaj dilem in pasti, ob katerih so nujno potrebni hitri ter učinkoviti ukrepi. V nasprotnem primeru bo izid »padca meje« za obe strani nekdanje Goriške lahko negativen, saj določene »obmejne bonitete« z vključitvijo na evropski trg niso več mogoče. Sedanje gospodarsko stanje slovenske in italijanske Goriške je razmeroma šibko, zato obstaja bojazen, da ju bodo pomembni gospodarski tokovi obšli in osiromašili njuno gospodarsko strukturo.

V nalogi sem predstavila učinke »ekonomske rente«, na račun katere je obmejno prebivalstvo uspelo prebroditi marsikatero gospodarske težave in sorazmerno dobro živeti. Meja je bila za slovensko stran pomemben faktor pri blaženju posledic brezposelnosti, kar je postalo očitno v začetku devetdesetih let, ko je ta doživljala hude udarce zaradi izgube jugoslovanskih trgov. Dva različna gospodarska prostora sta se dopolnjevala ter drug drugemu pomagala premagovati težave marginalizacije. Državi sta poskrbeli za to, da je bilo obmejno območje deležno določenih olajšav. Na italijanski strani so bile to davčne olajšave, subvencije, ki so sedaj odpadle. Pri nas so bile te olajšave manj očitne, vendar lahko mednje štejejo prosto carinsko cono, na račun katere so ob meji zrasle številne »Duty free« trgovine.

Z maloobmejno blagovno menjavo, ki je zaživela v petdesetih letih, se je na Goriškem utrdila zunanjetrgovinska dejavnost. Prav ta prostor je poslej igral veliko vlogo pri posredovanju med Italijo in Jugoslavijo, zato se je razvijalo špediterstvo ter transportni in pretovorni-skladiščni sektor. Kot smo videli je bila prav meja tista, ki je vzpodbujala rast znotraj terciarnega sektorja. Tako so se razvijali trgovina, turizem, gostinstvo in nenazadnje tudi igralništvo, ki je nastalo izključno za italijanske goste. Na podlagi vseh zgoraj omenjenih dejstev in rezultatov, ki jih daje anketa, lahko tezo, da je bila meja pospeševalec razvoja, potrdim, vendar le pod pogojem, da je le-ta propustna.

Prihodnji gospodarski razvoj znotraj EU bo prinesel spremembe. Skupen evropski trg bo postopoma prerasel oviro, ki jo je do sedaj predstavljala (nekdanja) meja in cene se bodo na dolgi rok izravnale. To pomeni, da v prihodnje »špekulacij« na račun meje ne bo. Dejavnosti, ki so z odpravo meje postale nepotrebne bo potrebno nadomestiti z novimi, ki bodo prilagojene novi stvarnosti in njenim zahtevam. Trenutno so najbolj perspektivne tiste panoge, ki prinašajo visoko dodano vrednost. Razvoj bi bilo zato potrebno zasukati v smer visoke tehnologije, razvijati mala in srednja podjetja ter sodelovanje med njimi, vzpodbujati inovativnost, raziskave in razvoj ter izboljšati sisteme, ki bi podprli podjetništvo na območju celotne Goriške.

Prav tako bi bilo potrebno zagotoviti mrežo visokošolskih organizacij, znanstveno-raziskovalnih in kulturnih ustanov, ki bi bile povezane z gospodarstvom znotraj svoje dejavnosti. Sinergijski učinki bi omogočili nove tehnološke dosežke za večanje kompetitivnosti v globalni ekonomiji.

Glede na dejstvo, da je problem »bega možganov« že sedaj očiten, ko prost pretok delovne sile znotraj EU za Slovenijo še ne velja, se poraja vprašanje, kaj se bo v prihodnje zgodilo z visoko usposobljenim kadrom na Goriškem. Mnogi med anketiranimi so izrazili zaskrbljenost, da se bodo strokovnjaki zaposlovali, bodisi v Italiji (Pordenone, Videm) bodisi v večjih slovenskih mestih (Ljubljana, Koper).

Na področju turizma obstajajo številne še neizrabljene možnosti v smeri načrtovanja skupne turistične ponude s sosednjimi deželami (s F-JK, Venetom, Koroško in Salzburško deželo). Potrebna bi bila priprava skupnih pravil in promocije, programov skupnega usposabljanja turističnih delavcev, organizacija skupnih informacijskih služb ter oblikovanja skupnih turističnih paketov obmejnih regij. V podporo turizmu bi bila upravičena gradnja hitrih cest, s katerimi bi ta prostor navezali na širši turistični bazen, kar bi imelo multiplikativni učinek na obseg prihodkov (v smeri Gorenjske z odcepi na Bovško in Kranjsko, v smeri Italije proti Ogleju, Gradežu, Benetkam, Benečiji in v smer Koroške in Salzburške dežele). Sodelovanje med italijanskim delom, ki ima morje ter izredno bogato kulturno dediščino in slovenskim delom, ki ima hribe ter lepo in čisto naravo, bi odprlo široke možnosti turističnemu razvoju. V zadnjem času je ta panoga precej enostransko zastopana s strani igralnštva, ki pa je zaradi konfliktnosti do sosedov negotova.

Glede na dopolnjevanje obmejnega prostora na italijanski in slovenski strani ter glede na podobno, zrcalno gospodarsko strukturo, se kaže priložnost in potreba po nadaljnjem usklajenem razvoju obeh mejnih struktur in sodelovanju njunih gospodarskih krogov ter dejavnosti. To je pogoj za doseganje sinergij in s tem večje vplivnosti navzven, navznoter pa »kritične mase«. V bodoče naj to sodelovanje ne bi bilo več v funkciji obmejnosti, temveč v funkciji ustvarjanja enotnega prostora in enotnega trga.

Ideja o skupnem sodelovanju, vlaganju v raziskave in razvoj, prostem pretoku znanja, tehnologije ter družbeno-kulturnih dejavnikov nikakor ni nova. O tem je bilo govora že v sedemdesetih letih, a vse do danes ideja v celoti še ni bila uresničena. Napredek je sicer velik, vendar še vedno ne dohaja potreb obmejnega prebivalstva. Resnica o meji, ki je več ni, a je obenem še vedno ovira številnim gospodarskim, kulturnim ter družbenim tokovom, govori svoje. Skupen evropski trg čez noč ni sposoben odpraviti meje, ki je pol stoletja ločila dva, precej različna sistema. Potrebna so resnična prizadevanja v smeri sodelovanja dveh, do danes ločenih celot oz. vlad obeh držav in trdna volja ljudi, ki ob meji živijo, da le-to premagajo. Vsak drugačen izid, ki bi pripeljal do neenakega razvoja regij na obeh straneh meje, ne bi izrabil vseh možnih sinergij in v končni fazi ne bi pripeljal do optimalnih oz. pričakovanih rezultatov.

Diplomsko nalogo bom zaključila z naslednjo mislijo:

»Pametni ljudje na mejo postavijo mlin na veter, neumni postavijo zid«
(star kitajski pregovor).

9. LITERATURA

1. Bufon Milan: Prostor, meje, ljudje. Trst : Slovenski raziskovalni inštitut, 1995. 379 str.
2. Bufon Milan: Političnogeografske podlage za oblikovanje Goriške ter njenih družbenih in prostorskih vezi. Goriška pokrajina. Nova Gorica : Forum za Goriško, 2000, str. 61-83.
3. Crnica Slavica: Špediterji med brezposelne? Delo, Ljubljana, 29.3.1997.
4. Crnica Slavica: Italijan ve, kaj je dobro. Delo, Ljubljana, 05.10.2004.
5. Dolgan Maja: Obmejno gospodarsko sodelovanje med republiko Slovenijo in republiko Italijo. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1992. 68 str.
6. Kacin Wohinz Milica: Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000. Ljubljana : Nova revija, 2000. 336 str.
7. Kante Lojze: Ne omejitve, ampak višja kvaliteta. Sobotna priloga dela, Ljubljana, 19.3.1983, str.19.
8. Komatar Primož: Konkurenčna sposobnost jugoslovanskega gospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1986. 52 str.
9. Komatar Primož: Gospodarski razvoj Italije in njena blagovna menjava z Jugoslavijo. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1988. 116 str.
10. Kozina Klara: Vloga in pomen Tržaškega sporazuma v pogojih novega sistema ekonomskih odnosov Jugoslavije s tujino. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1978. 69 str.
11. Kranjec Samo: Kako bolj učinkovito pridobiti sredstva iz programov EU? Finance, Ljubljana, 1. 9. 2003.
12. Lah Avguštin: Od Vipavskih gričev do Goriških Brd. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1985. 174 str.
13. Luchitta Alberto: Scritti sulla storia economica di Gorizia e della sua Provincia. Trst : Istituto Giuliano di storia, cultura e documentazione, 2001. 319 str.
14. Malnič David: Obmejno gospodarsko sodelovanje ter višje oblike sodelovanja med Jugoslavijo in Italijo. Sežana : Zavod za prosto cono, 1984. 167 str.
15. Malnič David: Gospodarsko ovrednotenje obmejne lege – Primorske možnosti in potrebni ukrepi. Sežana : Zavod za prosto cono, 1990. 28 str.
16. Malnič David: Razvojne perspektive in vizija primorskih prostih con ter njihovo družbeno poslanstvo. Sežana : Zavod za prosto cono, 1991. 32 str.
17. Malnič David: Trgovinska menjava med Slovenijo in Italijo v devetdesetih. Na obrobju. Nova Gorica : Primorski dnevnik, 1996, 79-82str.
18. Malnič David: Ekonomsko izkoriščanje prehodne lege Slovenije ob komplementarnosti z italijanskim severovzhodom. IB revija, Ljubljana. 1996a, 3-4, str. 55-59.
19. Marušič Branko: Na Goriškem ob koncu prve svetovne vojne. Na obrobju. Nova Gorica: Primorski dnevnik, 1996, str. 15.
20. Marušič Branko: Do kod naše meje. Goriška, Koper, 2002, str.2.
21. Mihalič Ingrid: Gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in Italijo. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1993. 56 str.
22. Millionig J. Lydia: Small projects funds in Slovenia. B.k., julij 2000. 73 str.

23. Občina Nova Gorica 1947-1977, Zbornik. Nova Gorica: SZDL Nova Gorica, 1977, str. 221-222
24. Paljk Jurij: O poteh goriškega gospodarstva. Novi Glas, Trst, 1997, 52, str. 10.
25. Pogačnik Bogi: Je odločala zavist? Gospodarski vestnik, Ljubljana, 42 (1984), 8, str.
26. Plesničar – Bat: Problem obmejnega prometa med Jugoslavijo in Italijo. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1977. 58 str.
27. Selšek Cvetka: Obmejno gospodarsko sodelovanje SFRJ s sosedi. Magistrska naloga. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1986. 17 str. , 24 pril.
28. Sfiligoj Antonio, Miroslav Glas, Stojan Gomus et al.: Strategija MSP, Sistematična podpora sodelovanju med malimi in srednjimi podjetji v obmejni regiji med Slovenijo in Italijo. Sklepno poročilo. Trst : Seed Trst, s.p.a., 2000. 55 str.
29. Šimac Rudi: Trgovina. Goriški zbornik. Ljubljana : ČZP Delavska Enotnost, 1968, str. 56-60.
30. Vezjak Danilo: Aktualne teme zunanje trgovine. Maribor : Obzorja, 1989. 262 str.
31. Vodopivec Beno: Zgodba o Meblu. Nova Gorica: Meblo Holding d.o.o., 1998. 133 str.
32. Vrsaj Egidio: La repubblica della Slovenia tra l'Europa e i Balcani. Milano : Franco Angeli, 1993. 188 str.
33. Waltritsch Marko: Korak čez mejo. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 51(1993), 12, str. 67.

10. VIRI

1. Agencija RS za regionalni razvoj: Informacija o pripravah za izvajanje Pobude skupnosti Interreg III v RS. 26 str. [URL: <http://www.gov.si/arr/4eu-p/1p-8-interreg-a-cip.html>], 29.9.2003.
2. Bašin Danilo: Anketa. Nova Gorica, 2004.
3. Bizjak Franc et al.: Struktura in dolgoročno prestrukturiranje gospodarstva občine Nova Gorica. Raziskovalna naloga. Nova Gorica : Zavod za državno planiranje občine Nova Gorica, 1985. 151 str.
4. Informacija o poslovanju gospodarskih družb. Nova Gorica : AJ PES, 2004. 49 str.
5. Lampret Miran: Anketa. Nova Gorica, 2004.
6. Malnič David, Vuga Lucijan, Velikonja Rino: Prestrukturiranje MMP Vrtojba za vstop Slovenije v EU. Nova Gorica : Ministrstvo za promet in zveze, 1999. 250 str.
7. Mihelj Bruno: Anketa. Nova Gorica, 2004.
8. Nemeč Boris: Teze za novo razvojno paradigmo. Nova Gorica, 2004, 50 str.
9. Press Releases. [URL: <http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi>], 15.01.2004.
10. Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo. [URL: <http://www.rec-lj.si>], 10.11.2003
11. Ricq Charles in Direkcija za okolje in lokalne oblasti Sveta Evrope: Priročnik o čezmejnem sodelovanju za lokalne skupnosti in regionalne skupnosti Evrope. Strasbourg : Svet Evrope, 1995. 115 str.
12. Regionalni razvojni center Koper. [URL: <http://www.rrc-kp.si/info.php>], 10.11.2003.
13. Regionalni razvojni program Severne Primorske od leta 2002 do leta 2006. Nova Gorica : Severnoprimska mrežna razvojna agencija, 2003. 52 str.

14. Strategija gospodarskega razvoja mestne občine Nova Gorica (MONG). Nova Gorica : Regijska Razvojna agencija d.o.o. Nova Gorica, 2003. 156 str.
15. Šimac Rudi: Anketa. Nova Gorica, 2004.
16. Štrukelj Jožko: Anketa. Nova Gorica, 2004.
17. Velikonja Rino: Anketa. Nova Gorica, 2004.
18. Vuga Lucijan: Anketa. Nova Gorica, 2004.

PRILOGA

PRILOGA 1

Anketa o gospodarskem razvoju na Goriškem in vplivu, ki ga je imela meja na razvoj gospodarstva v obdobju 1947-2004 :

1. Vpišite ime in priimek, ime podjetja ali institucije (funkcijo v njej) za katero ste v obravnavanem obdobju delali delali.

Ime in priimek: _____

Ime podjetja/institucije: _____

2. Povojno obdobje razdelite na krajša obdobja, ki jih po vašem mnenju zaznamujejo politične/gospodarske ločnice in s številko 1 (najmanj) do 5 (največ) odgovorite na naslednja vprašanja.

OBDOBJE:				
Rast gospodarstva				
Propustnost meje				
Proizvodnja				
Naložbe				

3. Z oceno od 1 do 5 ocenite trend rasti posameznih panog v proučevanem obdobju.

OBDOBJE	industrija	trgovina	obrt	turizem	kmetijstvo

4. Ali je bila po vašem mnenju meja propustna za spodaj navedene gospodarske potrebe in v kolikšni meri (od 1 do 5)?

Vrsta gospodarskih potreb/obdobje				
Trgovina				
Prenos znanja, tehnologije in idej				
Tuja, skupna vlaganja in sodelovanje				

5. Pod predpostavko, da je bilo gospodarstvo uspešno, kaj je po vašem mnenju najbolj oziroma najmanj botrovalo k uspehu (označite z X, XX, XXX):

Resursi Panoga	Obmejna lega	Sposobnosti prebivalstva	Naravni resursi	Drugo
Obrt in Industrija				
Trgovina				
Turizem				
Kmetijstvo				

6. Kateri od spodaj naštetih razlogov je bil po vašem mnenju najbolj odločilen za propad goriških gigantov (1- najmanj do 5 – najbolj)?

Orientiranost pretežno na jugoslovanski trg	Nesposobnost ljudi na položajih	Nefleksibilnost podjetij	Nekonkurenčnost podjetij	Nezadostno sodelovanje s podjetiji onstran meje	Drugo

7. Kakšen bi bil vaš nasvet prihodnjemu gospodarskemu razvoju na Goriškem? Navedite panoge, ki bi lahko bile/so v tem trenutku za ta prostor najbolj perspektivne in zakaj.

8. Ali smatrate, da je ta anketa smiselna in bi raziskava tega obdobja bila smotrna?

1. DA 2. NE

9. Ali lahko svetujete določena področja, katerim bi se bilo potrebno znotraj te raziskave (podobne) še posvetiti?

10. Ali lahko svetujete pogovor s katero od osebnosti, ki so bili soakterji družbeno-ekonomskega dogajanja v obravnavanem obdobju?

Hvala lepa!

PRILOGA 2

Lista anketirancev:

1. Mihelj Bruno:

- izvozni refent, vodja oper. izvoza – Vozila Gorica
- vodja izvoza/uvoza – Gorica Osi d.o.o.
- izvozni referent - Nova Vozila Gorica
- izvozni referent – Gostol Gopan
- svetovalec RRA Severne Primorske d.o.o.

2. Lampret Miran:

- Salonit Anhovo
- Občina Nova Gorica – načelnik za gospodarstvo
- Lampret consulting d.o.o.

3. Velikonja Rino:

- Gostol Nova Gorica
- Poligalant – Plastik
- Primex
- Gospodarska zbornica SLO za SevernoPrimorsko (direktor)

4. Lucijan Vuga:

- Gostol Nova Gorica
- Iskra Avtoelektrika Nova Gorica
- Cimos N.G.
- Zavod za družbeno planiranje Nova Gorica
- Primex
- Iskra – Delta
- Samostojni svetovalec, direktor RRA SPR

5. Mirijam Božič:

- direktor GZS območna zbornica za Severno Primorsko

6. Štrukelj Jožko:

- predsednik skupščine občine Nova Gorica
- namestnik guvernerja NB Jugoslavije
- direktor Metalke Ljubljana

7. Špacapan Črtomir:

- Primorje Export
- Predsednik ISSO Nova Gorica
- župan MONG
- državni sekretar
- generalni konzul
- direktor TV Primorka

8. Šimac Rudi:

- predsednik skupščine občine Nova Gorica
- generalni direktor Fructala
- direktor ZDK

9. Bašin Danilo:

- predsednik skupščine Nova Gorica
- direktor Primexa

PRILOGA 3

Primeri višjih oblik gospodarskega sodelovanja z Italijo

A. Dolgoročna proizvodna in tehnološka kooperacija

1. Meblo Nova Gorica – ENNERY Treviso Italia: Pogodba je bila sklenjena za izdelavo kovinskih turističnih ležišč. Poslovni stiki so bili prekinjeni v letu 1970.
2. Primorje Gorica je skušalo skleniti pogodbo o industrijsko – tehničnem sodelovanju s Splošnim kovinskim podjetjem iz Ajdovščine kot proizvajalcem in italijansko firmo »PUTIN«. Do podpisa pogodbe ni prišlo zaradi nezainteresiranosti obeh proizvodnih organizacij.
3. Do podpisa pogodbe med Tekstilno tovarno Okroglica, Volčja Draga in italijanskim partnerjem iz Bergama ni prišlo zaradi spremenjenih pogojev v preliminirani pogodbi (dvig cen strojev in materiala) s strani italijanskega partnerja.
4. Podjetje Ciciban - Beneco: na področju proizvodnje in razvoja proizvodov je Ciciban sodeloval z italijanskim Beneco podjetjem iz Čedadada. Sodelovanje je bilo opredeljeno kot dolgoročno sodelovanje.
5. SGP Gorica – TOZD Armirano Betonske Konstrukcije – Benedil: ABK je od italijanskega podjetja Benedil iz Čedadada, kupovalo mehanizacijo, kalupe in strojno opremo, na področju prefabrikacij pa so sodelovali z podjetjem Conzorzio Varese.
6. V obdobju 1989-91 pa je prišlo do uresničitve dveh novih projektov o sodelovanju: Keramix-industrija keramičnih izdelkov iz Volčje Drag v sodelovanju z novim sopogodbenikom Carer di Savido Renzo iz Ravenne, za proizvodnjo surovin in žganih ploščic in pa projekt o sodelovanju med MIP (Mesna Industrija Primorske) Nova Gorica in Alpek S.r.l. Gorizia na področju prehrabene industrije (Bizjak, 1985, str. 66).

B. Skupna vlaganja sredstev

1. Meblo Nova Gorica - Harvey Guzzini Recanati, Italija. Razmerje v udeležbi kapitala je bilo 60:40 (v korist Mebla). Skupaj sta ustanovila podjetje TOZD Dopolnilne stanovanjske opreme Meblo – Harvey Nova Gorica za proizvodnjo svetil in kopalniške opreme.
2. Goriške opekarne in Primorje Gorica sta sodelovala z Viano Impianti in Carpiti Modena. Pogodba je bila sklenjena leta 1973, in sicer za obdobje desetih let. Vključevala je izgradnjo tovarne Keramix za proizvodnjo in skupno prodajo keramičnih ploščic. Razmerje kapitala je bilo 35:65 v korist jugoslovanskih OZD. Po desetih letih so nadaljnje sodelovanje ovirali restriktivni ukrepi obeh držav v zvezi z uvozom opreme, repromateriala in blaga široke potrošnje ter izvoza

kapitala. Poleg tega so ukrepi jugoslovanske države oteževali najemanje inozemskih finančnih kreditov in premalo stimulirali izvoz (nizka svetovna cena)

3. Od primerov skupnih vlaganj registriranih v sedemdesetih letih je bila leta 1986 še vedno aktivna skupna naložba Mebla in Guzzinija S.p.A. iz Recanatija (ustanovljena 1970) za proizvodnjo električnih strojev in aparatov (Bizjak, 1985, str.66).

C. Podjetja / Podružnice goriških podjetij ustanovljene v Italiji

1. Meblo Nova Gorica in Lesnina Ljubljana sta ustanovili podjetje La Meblo Italiana v Gorici (Italija) v razmerju kapitala 55% Meblo, 30% Lesnina in 15% italijanski partner. Dejavnost je zajemala trgovino za uvoz pohištva iz SFRJ ter končna izdelava in montaža ter prodaja pohištva detajlistom v Italiji, nadalje pa zastopstvo in izvozna dejavnost za repromaterial in strojno opremo v SFRJ. Podjetje je v letu 1975 beležilo negativen finančni rezultat ter nepokrite izgube. Vzroki so bili predvsem v uvoznih restrikcijah jugoslovanske države, prilagajanje cen cenam konkurence ob splošnem zmanjševanju potrošnje pohištva ter v obveznem polaganju depozita pri uvozu pohištva v Italijo (Bizjak, 1985, str. 66).

2. V Gorici in njeni širši okolici so trgovine odprla tudi ostala slovenska podjetja: Hobles (Hoje – Lesnina), Europapir (Grafika Soča – Primex – Papirnica Vevče), Tomos, La Goriziana (Malnič, 1991, str. 7)

PRILOGA 4

Tabela 14: Seznam izvedenih projektov iz Sklada za male projekte 1999

Št.	Organizacija	Vodja projekta	Naziv projekta	Znesek donacije (EUR)
1.	Občina Sežana	Mateja Zavadlal Gomezel	Mladinski turizem na Krasu	100.000
2.	Ustanova Fundacija poti miru v Posočju	Zdravko Likar	Pot miru v Posočju	100.000
3.	Ozara Slovenija, enota Nova Gorica	Nataša Gadnik	Program širjenja socialne mreže za ljudi s težavami v duševnem zdravju	52.613,90
4.	Občina Komen	Erik Modic	Revitalizacija štanjelskega gradu	50.000
5.	Občina Kanal ob Soči	Nives Prijatelj	Povezovalne poti treh svetišč (Stara Gora -Marijino Celje - Sveta Gora)	49.717,90
6.	Razvojno društvo Breginjski kot	Pavel Tonkli	Čezmejne kolesarske poti in pešpoti – 3.faza	46.200
7.	Nacionalni inštitut za biologijo, Morska biološka postaja Piran	Vlado Malačič	Sistem za neprekinjeno čezmejno izmenjavo oceanografskih in ekoloških podatkov	62.090
8.	Kmetijsko-gozdarski zavod Nova Gorica, Sadjarski center Bilje	Nikita Fajt	Raziskave na avtohtonih slovenskih sortah češenj in sliv, tolerantnih in naravno rezistentnih	46.600
9.	Občina Idrija	Karmen Makuc	Dežela čipke	40.059,60
10.	LTO Sotočje, Tolmin	Janko Humar	Smaragdna pot – pozicioniranje in osnovana promocijska orodja	50.000
11.	Občina Bovec	Cecilja Ostan	Prekomejne prireditve	75.298
12.	Regionalni RTV center Koper - Capodistria, Radio Koper - Capodistria	Leon Horvatič	Evropska arena	48.342
13.	Visoka strokovna šola za podjetništvo, Portorož	Jaka Vadnjak	Informacijsko središče za poslovne primere	22.858,60
14.	Območna obrtna zbornica Nova Gorica	Jože Elersič	Elektronsko posredovanje dela na daljavo	49.596
15.	Goriški muzej, Nova Gorica	Slavica Plahuta	Pustovanje na stičišču narodov in kultur srednje Evrope nekoč in danes	49.824
16.	Mestna občina Koper	Drago Bratož	Pot zdravja in prijateljstva - Parenzana	99.800
17.	Fakulteta za pomorstvo in promet, Portorož	Valter Suban	Simulacijska vaja reševanja nasledlega tankerja	30.000
18.	Park Škocjanske jame, Škocjan	Tomaž Zorman	Ureditev, predstavitev in oprema naravoslovne učne poti	27.000

Vir: Regionalni razvojni center Koper, 2003.

PRILOGA 5

Tabela 15: Seznam odobrenih projektov iz Sklada za male projekte v okviru programa Phare čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2001

Naslov projekta	Prijavitelj	Partner
Izola – ulični muzej	Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran	Gruppo Archeologico Aquileiese; Centro di ricerche culturali: Comune di Terzo di Aquileia Občina Izola, TGZ – Turistično gospodarsko združenje
Hiša na meji	Cubist – Inštitut za kreativne študije	Kinoatelje
Abitanti	Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran	Gorski predel Ter Nadiža Brda (Torre Natisone Collio) Mestna občina Koper
Informacijsko izobraževalni center sito, tampo in digitalnih tiskarjev za tehnološki preboj primorske regije	Razvojna agencija ROD	Slovensko gospodarsko združenje Gorica; Gospodarska zbornica Slovenije – Območna zbornica za severno Primorsko
Okoljski regionalni informacijski sistem – Oris	Regionalni razvojni center Koper	Comune di San Dorligo della Valle – Občina Dolina; Občina Piran; Občina Izola: Mestna občina Koper
Umetniki dveh manjšin	Društvo pripadnikov italijanske narodne skupnosti - italijanska unija	Kulturni dom Gorica; Obalne galerije Piran; Skupnost Italijanov „Santorio Santorio“; Skupnost Italijanov „Giuseppe Tartini“
Rehabilitacija pljučnih bolnikov v dveh različnih zdravstvenih sistemih	Bolnišnica Sežana	Casa di Cura „Pineta del Carso“
Razvoj tržne znamke Idrijska čipka	Idrijsko - Cerkljanska razvojna agencija	Regione autonoma Friuli Venezia Giulia: Scuola Merletti – Gorica; Gimnazija Jurija Vege – poklicna šola čipkarska šola; Občina Idrija
Dober dan, Evropa	Javni Zavod RTV Slovenija - Regionalni RTV Center Koper - Capodistria	RAI Radiotelevisione Italiana
Po poteh dediščine brez meja	Občina Piran	Comune di San Dorligo della Valle – Občina Dolina; Regionalni razvojni center Koper
Čezmejno sodelovanje oseb s težavami v duševnem zdravju na področju kulture	Šent - Slovensko združenje za duševno zdravje - Enota Koper	Istituto di Ricerche Economiche e Sociali del Friuli-Venezia Giulia; Društvo prijateljev zmernega napredka; Društvo likovnih pedagogov Primorja;
Izpostavljenost anorganskemu in metil-živemu srebru in prizadetosti DNA pri ženah v rodni dobi iz območja mesta Idrija in obalnega območja Furlanije-Benečije-Juljske Krajine	Zdravstveni dom Idrija	Universita di Udine, Cattedra di Igiene ed Epidemiologia; Rudnik živega srebra v zapiranju d. o. o.
Razvoj tržne znamke in področja tematskega turizma kot celovit sistem območja občin slovenske obale in občin južne Furlanije	Občina Izola	Občina Terzo di Aquileia
Poti miru na Krasu	Občina Miren - Kostanjevica	Provincia di Gorizia; RRA severne Primorske d. o. o. Nova Gorica; Jamarski klub Temnica; društvo Soška fronta Nova Gorica; Turistično društvo I. Svit Goriški kras; Občina Komen

Čezmejna ekonomska kooperacijska struktura ob vstopu Slovenije v EU	GZS Območna Zbornica Severne Primorske	Camera di Commercio I. A. A.
Usposobljena delovna sila - predpogoj za razvoj ter povezovanje turizma, kmetijstva in naravovarstva na planinah zgornjega Posočja	Sirarsko društvo Tolminc	Ente Parco Naturale delle Prealpi Giulie
Vključevanje funkcionalno oviranih v normalne življenske tokove	Društvo paraplegikov Istre in Krasa	ANGLAT - Associazione Nazionale Guida Legislazioni Andicappati Trasporti; Društvo paraplegikov severne Primorske Nova Gorica
Ustvarjalnost mladih - morje interesov	Obalno društvo pedagoških delavcev	M.C.E. – Movimento di Cooperazione Educativa; Združenje Slovenski dijaški dom Srečko Kosovel
Postavitev filmske zbirke	Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica	Mestna knjižnica "Vincenzo Joppi" Udine
"Porton" - središče za obdelavo, oblikovanje in ohranjanje kamna	Občina Sežana	Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje; Regionalni razvojni center Koper – Centro regionale di sviluppo Capodistria
Jadranski lipan	Ribiška družina Tolmin	Ente Tutela Pesca del Friuli-Venezia Giulia
Program razvoja turizma in s turizmom posredno povezanih dejavnosti med Štanjelom in Devinom	Občina Komen	Slovensko kulturno društvo Igo Gruden; Osnovna šola Antona Šibelja Stjenka Komen

Vir: Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo, 2003.